Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi • Marmara University Journal of Political Science • Cilt 8, Sayı 2, Eylül 2020, ISSN 2147-6926, ss. 297-323 • DOI: 10.14782/marmarasbd.733568

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Dış Politika Yapımında Akraba Devlet ve Akraba Azınlık İlişkilerinin Yeri: Türkiye-Irak Türkmenleri İlişkileri Örneği

Kin State and Kin Minority Relations in Foreign Policy Making: Turkey-Iraqi Turkmen Relations Example

Emin SALİHİ*

Öz

Bir devletin dış politika yapımında akrabalık ve soydaşlık bağlarının belirleyiciliği tartışma konusudur. Bu tartışmalar Türk dış politikası bağlamında da yapılmaktadır. Soydaşların bulundukları ülkelerde güç kazanmaları Türkiye'nin bölgede nüfuzunu artıracağı için Türkiye, soydaşlarının siyasi örgütlenmesine, can güvenliğine ve kültürel haklarına önem vermektedir. Türkiye'nin soydaşlarına kamu diplomasi araçlarıyla duygusal yaklaşımı, ırksal temelli bir dış politika izlediğini de düşündürmektedir. Ancak bu çalışmada Türkiye'nin rasyonel dış politikadan uzaklaşmadığı varsayılmıştır. Bu varsayım, Türkiye'nin Irak Türkmenleri politikası bağlamında incelenmiştir. İncelenen vakalarda, Türkiye'nin dış politikada rasyonel güç ilişkilerini dikkate alan ve ulusal çıkarını önemseyen bir devlet olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Irak, Türkmen, Akraba Devlet, Akraba Azınlık.

Abstract

Kinship ties determinism in the state's foreign policy is a matter of debate. These debates are also held in the context of Turkish foreign policy. Turkey increases its influnce in the region when kinship gets power in its country. Therefore Turkey attaches importance to kinship's political organization, cultural rights, and safety. Turkey's emotional approaches to kinship by public diplomacy tools suggesting Turkey's foreign policy based on racial watch. However, in this study it is assumed that Turkey's foreign policy is rational. This assumption has been examined with the Turkey's Iraqi Turkmens policy. The study concluded that Turkey is taking into account the rational power relations and cares about its national interests.

Keywords: Turkey, Iraq, Turkmen, Kin State, Kin Minority.

* Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, E-posta: eminsalihi@ohu.edu.tr

Makale Gönderim Tarihi: 07.05.2020
Yayına Kabul Tarihi: 17.07.2020

1. Giriş

Bir devlet ile o devletin sınırları dışında yaşayan ve söz konusu devlet vatandaşları ile ortak geçmiş ve kimlik taşıyan azınlıklar arasındaki ilişki akraba devlet ve akraba azınlık olarak tanımlanmaktadır. Bu çalışmada bir devletin dış politika yapımında akraba azınlığın belirleyiciliği tartışılacaktır. Burada temel tartışma devletlerin önceliğini anlamak için yapılacaktır. Akraba devletler dış politikalarını belirlerken akraba azınlığı mı yoksa kendi ulusal çıkarlarını mı daha çok önemsemektedir? Örneğin İran dış politika yapım sürecinde bölgedeki Şii toplulukların çıkarı mı yoksa kendi jeopolitik öncelikleri mi daha belirleyicidir? Her iki tarafın kazançlı olacağı formüller de muhakkak vardır. Akraba devletler akraba azınlığın gücü oranında kendi nüfuz alanlarının artacağını düşünerek destek verebilir. Ancak akraba devletlerin akraba azınlıkları ile yürütecekleri işbirliği her zaman akraba devlet için en rasyonel karar olmayabilir. Böyle durumlarda akraba devletler rasyonel davranarak ulusal çıkarlarını mı gözetirler yoksa ırksal hassasiyetle ve duygusal bakarak işbirliğine devam mı ederler? Akraba veya soydaş devlet diplomasisi bağlamında uluslararası ilişkiler disiplinine özgü bu gibi sorulara Türkiye Cumhuriyeti dış politikası analiz edilerek bazı yanıtlara ulaşılabilir. Türkiye'nin pek çok ülkede akraba azınlığı bulunmaktadır. Bunlardan biri de Irak Türkmenleridir. Bu çalışmanın amacı, Türkiye'nin Irak Türkmenleri ile olan ilişkisini dış politika yapımı bağlamında incelemek ve vaka analizlerinden elde edilen çıkarsamalar ile genellemelere varmaktır.

Devlet ve soydaşlık bağlarının dış politika yapımındaki yeri incelenirken kimlik kavramı ön plana çıkmaktadır. Uluslararası ilişkiler literatüründe kimlik ve dış politika ilişkisi inşacılık ve realizm kuramları üzerinden okunmaktadır. Kimliğin dış politika çıkarlarını belirleyen bir unsur olarak ele alan inşacı kuram, uluslararası ilişkiler akademisyenleri arasında son dönemde en yaygın kullanılan kuram olarak karşımıza çıkmaktadır (Aydin ve Dizdaroğlu, 2019, s.12-13). Ancak inşacılık kuramının içinde de bölünme görünmektedir. Kimi çalışmalarda devlet kimliği ön plana çıkarılırken kimi çalışmalarda da ulusal kimlik ön plandadır. İnşacı kuramın en önemli temsilcilerinden Alexander Wendt, devletlerin uluslararası sitem içinde diğer devletler ile sosyalleşirken kimliklerinin şekillendiğini savunur. Buna göre Wendt, dış politika analizini yapılırken devletlerin kültürel yapısını veya liderlerin inançlarını devlet kimliğine dahil etmez. Kal Holsti ise ulusal kimliği analize dahil ederek Wendt'e eleştiri getirir. Holsti'ye göre devletler ilk olarak uluslararası sistemde sosyalleşmeye girdiklerinde belli bir kimlikle bu alana girerler. Bu nedenle iç faktörler ve ulusal kimlik; çıkarların ve dış politikanın belirlenmesinde önemli bir uğraktır (Bozdağlıoğlu, 2012, s.137-44). Ulusal kimlik tarih, din ve dil gibi unsurlar içerir. Ulusal kimlik ve devlet kimliği ayrımı vurgusu ile Türk dış politikası üzerine yapılan temel çalışmalardan biri de Şaban Çalış'a aittir. Çalış, Türkiye'nin 1990'larda Orta Asya Türk Devletlerine yönelik açılımın ulusal kimlik üzerinden okunmasını eleştirir. Türkiye'nin devlet kimliği olarak dış politikada Batıcı olduğunu ve Soğuk Savaş sonrası Orta Asya Türk Devletlerine yönelik izlenen politikaların Batıcı kimlik bağlamında açıklanabileceğini ifade etmiştir. Çalış'a göre nasıl ki Türkiye Soğuk Savaş döneminde Bağdat Paktı içinde Batılı bir kimlikle diğer ülkelerle ittifak kurduysa Soğuk Savaş sonrası da Batı dünyası içinde yerini güçlendirmek için Orta Asya Türk

Devletleri ile ilişkisini yoğunlaştırmıştır (Çalış, 1999). Çalış, Türk dış politikasının da ulusal kimlik kavramından ziyade devlet kimliği kavramı ile açıklanabileceğini belirtmiştir.

Günümüzde iç politika ile dış politikanın yoğun etkileşim içinde olduğu bir uluslararası sistem bulunmaktadır. Ulus kimliğinin dış politika davranışlarına yansıma ihtimali göz ardı edilmemelidir. Ancak bununla birlikte ulusal kimliğin dış politikaya etkisinin sınırlılıkları da dikkate alınmalıdır. Ayşegül Sever, dış politika konusunda kimliğin sınırlılıklarını vurgulayan çalışmalardan birini gerçekleştirmiştir. Türkiye-Irak ilişkilerini Irak ulusal kimliği bağlamında inceleyen Sever, ulusal kimlikten ziyade bölgesel güç ilişkilerinin, Irak'ın Kürt politikasının ve iki ülke arasındaki ekonomik beklentilerin belirleyici olduğunu ortaya koymuştur (Sever, 2013). Ulusal kimliğin sınırlılıkları dikkate alınarak, hem realizm hem de inşacılık kuramlarının kullanıldığı, bu alandaki en kapsamlı çalışmalardan bir diğeri de Radiye Funda Karadeniz tarafından ortaya konmuştur. Karadeniz, bir ülkenin kendi sınırı dışındaki soydaşları ile ilgilenmesine sadece güvenlik ve çıkar gibi kavramlar ile bakılmaması gerektiğini savunmuştur. Ancak çalışmasında, "Türkiye, dış Türkleri ne zaman hatırlar" sorusunu sormuştur. Karadeniz, Türkiye'nin soydaşlarının can güvenliğini önemsediğini ifade etmiştir. Bununla birlikte Türkiye'nin soydaşlarının yaşadığı ülke ile ilişki kurarken ulusal çıkarlarını ön plana koyduğunu vurgulamıştır (Karadeniz, 2011). Örneğin Türkiye, Türkiye-Yunanistan ile ilişkilerinde Batı Trakya Türklerinin can güvenliğini önemsese de Yunanistan ile ilişkilerini tamamen bunun üzerinden geliştirmez ve ulusal çıkarlarını daha çok önemsemiştir. Suriye Türkmenleri ile Türkiye ilişkilerini ele alan bir başka çalışmada da yine Türkiye'nin Suriye'deki Türkmenlerin can güvenliğini önemsediği vurgulanmış ancak bu ilginin 6-7 yıla dayanan bir geçmişi olmasının sorgulanması gerektiği ortaya konulmuştur (Bölükbaşı, 2018). Çalışmada Suriye Türkmenlerinin örgütlenmesinde Türkiye'nin önemli bir sorumluluk üstlendiği belirtilmiştir. Türkiye'nin kendi nüfuzunu Suriye'de artırma adına son dönemde soydaşlarıyla yakından ilgilendiği çalışmada elde edilen sonuçlardan biri olmuştur.

Realizm kuramı, kimlik olgusuna "araçsallaştırma" kavramı ile bakar. Buna göre devletler, duygusal refleksler ile hareket etmezler; ancak çıkarları söz konusu ise akraba topluluklar ile çıkar ilişkisi kurarlar. Didem Danış ve Ayşe Parla, Türk dış politikasında soydaşların yerini incelemiştir. Çalışmada, Türkiye'nin Bulgaristan ve Irak Türkmenlerine bakış açısının dönemlere göre değiştiği tespit edilmiştir. Türkiye'nin, Irak ve Bulgaristan Devletleri ile ilişkilerine göre oradaki soydaşlar ile ilişkisini geliştirdiği örnekler ile ortaya konmuştur (Danış ve Parla, 2009). Çalışmada, Türkiye'nin muhatap devlet ile ilişkilerinin iyi olmadığı dönemlerde soydaşlarını "araçsallaştırarak" muhatap devletin iç işlerine bir müdahale aracı gördüğü belirtilmiştir. Bu bağlamda bir devletin soydaşları ile dönemlere göre farklı ilişkiler geliştirmesi, söz konusu devlet güdülerinin sorgulanmasına neden olabilmektedir.

Bu çalışmada yukarıda yapılan teorik tartışmalar dikkate alınarak Türkiye'nin dış politikasında soydaşların/kimliğin belirleyiciliği Irak Türkmenleri örneği üzerinden tartışılacaktır. Tartışmanın ana ekseni şu sorular çerçevesinde oluşacaktır; Türkiye, Türkmenleri soydaş olarak kabul edip Türkmenlerin sorunları ve çıkarları doğrultusunda mı Irak siyasetini şekillendirmektedir? Yoksa

Türkiye soydaşlık bağını ileri sürerek, jeopolitik çıkarları doğrultusunda kimi dönemlerde Irak siyasetinde Türkmenleri araçsallaştırmış mıdır? Türkiye'nin soydaşları ile ilişkisini belirleyen parametreler nelerdir? Bu sorular, üç alt başlıkta yanıtlanmaya çalışılacaktır.

Çalışmada önce Türk dış politikasında soydaşlık kavramı tartışılacaktır. Dış Türkler, soydaş ve akraba topluluklar gibi kavramların ne ifade ettiği ve Türk dış politikasında kurumsal bazda söz konusu topluluklarla nasıl ilişki kurulduğu işlenecektir. Ardından Irak Türkmenlerinin Irak'ta varlığı ve Türkiye ile ilişkileri ele alınacaktır. Türk dış politikasındaki Irak Türkmenlerinin etki etme potansiyelini değerlendirmek adına Irak Türkmenlerinin demografik yapısı, sorunları, beklentileri ve Türkiye ile ortak çıkarları hakkında bilgi verilecektir. Akraba devlet ve akraba azınlık arasındaki ilişkinin boyutunu anlamak için bu tür detaylar önem arz etmektedir. Son olarak çalışmada Türkiye'nin Irak ile olan ilişkileri ve Irak Türkmenlerinin bu ilişkide ne kadar belirleyici olduğu vakalar üzerinden tespit edilecektir. Türkiye, Irak/Irak Kürt Bölgesi ve Irak Türkmenleri üçgeninde Türkiye'nin yaklaşımları ve çıkar tanımları vakalarla tespit edildikten sonra Türkiye'nin soydaş meselesine bakış açısı hakkında bazı genellemelere varılmaya çalışılacaktır. Çalışmada, literatüre katkı açısından Irak Türkmenlerini temsil eden yazar ve siyasetçilerin görüşleri de olabildiğince yansıtılmaya çalışılacaktır. Türkiye dışından, Türkiye'nin soydaş politikasına bakış açısına dair verilere ehemmiyet verilerek bu çalışmada akraba azınlığın da görüşlerine ağırlık verilecektir.

2. Türk Dış Politikasında Soydaşlık Meselesi

Devletler, diğer devletler ve o devletlerde yaşayan ulus altı gruplar ile tamamen nesnel ilişkiler kurmazlar. Soydaşlık, dilsel, dinsel veya tarihsel bağlar bağlamında kimi devlet veya ulus altı gruplar birbirlerine yakınlık duyabilmektedirler. Uluslararası ilişkiler literatüründe bu bağlar akraba devlet veya akraba azınlık şeklinde adlandırılmaktadır. Akraba devlet, akraba azınlık ve azınlığın yaşadığı ülke devleti arasındaki ilişki, uluslararası ilişkilerin önemli bir konusu olabilmekte ve her üç kesimin beklentilerine göre değişkenlik gösterebilmektedir. Akraba azınlıkların bulundukları ülkede güçlenmeleri uluslararası siyasette akraba devletin nüfuzunu artırabilmektedir. Bu nedenle akraba devletler hamilik görevini genellikle yerine getirmektedir. De Gaulle döneminde Fransa'nın Kanada'da bulunan Fransızlara desteği veya Sovyetler sonrası Rusya'nın Sovyetler Birliği'nden kopan diğer devletlerdeki Ruslara karşı hamilik sorumluluğunu üstüne alması gibi.

Akraba azınlık ile akraba devlet arasındaki diplomasi uluslararası ilişkilerde sık görülen bir durumdur. Ancak bu konuda ilişkinin boyutu ve yönü ile ilgili bir genellemeye varmak mümkün değildir. İlişkiye etki eden faktörlerin çeşitliliği nedeniyle devletlerin bu konuda farklı dönemlerde farklı tavırlar aldıkları görülmektedir. Örneğin Fransa'yı dünya siyasetinde daha önemli bir aktör haline getirmek isteyen ve bu bağlamda Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ile rekabet eden De Gaulle, Kanada'da yaşayan Fransızların bağımsızlığı konusuyla daha çok ilgilenmiştir (Cantir, 2019, s.74). Burada belirleyici olan sadece karar alıcıların yaklaşımı değildir. Küreselleşme

çağının getirdiği yenilikler ile birlikte devletler artık sadece devletler ile değil; aynı zamanda başka devletlerin toplumlarına yönelik devletten topluma doğru bir diplomasi yöntemini daha yoğun kullanmaktadır. Bu doğrultuda devletler kendilerine yakın gördükleri akraba topluluklar ile ilişkilerini geliştirecek ve kamu diplomasisini yürütecek kurumlar oluşturmaktadır.

Komşuları ile iyi ilişkiler geliştirmek isteyen Türkiye irredentist politikalar izlediğine dair algı oluşturacak söylemlerden kaçınmıştır. Soğuk Savaş sonuna dek Batı bloğu içinde kendini konumlandıran Türkiye, bu konuda istikrarını sürdürürken komünist rejimlere karşı da Türk ve Müslümanların baskı altında kaldığını iddia ederek muhatap devletlere müdahale anlamında soydaş ve akraba toplulukları araçsallaştırmıştır (Danış ve Parla, 2009, s.136-37). Ancak Sovyetler Birliği'nin çökmesi ile birlikte Orta Asya, Kafkasya ve Balkanlarda oluşan güç boşluğu sonrası Türk dış politikasında yeni söylemler ile karşılaşılmıştır. Bu dönemde "Adriyatik'ten Çin Seddi'ne" ile başlayan ve Türkiye'nin Türklük kimliğine dayalı etki alanını belirleyen sözler dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal tarafından sarf edilmiştir. Soğuk Savaş sonrası Türkiye'nin post Sovyet coğrafyada etkinliği Batı dünyası tarafından da desteklenmiştir. Bu dönemde Türkiye'nin Orta Asya Türk Devletleri'ndeki faaliyetleri ABD Başkanları tarafından desteklenmiştir. Ayrıca Avrupa Konsey Genel Sekreteri Catherina Lalumeire bölgede yaptığı diplomatik gezinin ardından Türkiye'nin bölge için iyi bir model olduğunu belirtmiştir (Güneş, 2012, s.720-22). Türkiye'nin liberal ekonomik modelin uygulandığı, seküler ve demokratik bir devlet olması, dönüşüm geçiren bölge için iyi bir model olabileceği fikrini doğurmuştur (Şahin, 2017, s.82-83). Batı'nın desteği, Türkiye'nin maceracı Pan-Türkist bir politikadan çok Batılı dış politika kimliği doğrultusunda rasyonel dış politika izlediğini göstermektedir.

Küreselleşme süreci ve çağın getirdiği teknolojik yenilikler, 1990'lı yıllardan itibaren Türk dış politika araçlarına da etki etmiştir. Soğuk Savaş sonrası liberal düşüncelerin güçlenmesi ve vatandaşların dış politikada söz sahibi olması, iletişim araçlarının etkin kullanılması ve küreselleşme çağında mesafelerin kısalması, diasporayı ve kamu diplomasisini ön plan çıkarmıştır. Türkiye, bu doğrultuda Türk Dünyası'na yönelik devlet kurumları oluşturmuş veya örgütlerin içinde yer almıştır. Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB), Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA), AFAD ve Kızılay kurumlara örnek olarak gösterilebilir. Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı (TÜRKSOY), Türk Keneşi olarak ifade edilen Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi, (Türk Konseyi) ve Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi (TÜRKPA) söz konusu uluslararası örgütlere örneklerdir (Ekşi, 2017, s.14-17). Bu kurum ve örgütler Türkiye'nin insani yardım, kültürel ve kısmen siyasi faaliyetlerini yürüttüğü araç ve alanlardır.

Türkiye kamu diplomasisi uygulamalarını sadece Türk Dünyasına yönelik yapmamaktadır. Hükümetin akrabalık bağını etnik bağlara indirgemediği görülebilmektedir. Bu durum eleştiri konusu da olabilmektedir. Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Devlet Bahçeli 2013 yılında yaptığı bir konuşmada Türkiye'nin Mısır'a, Gazze'ye ve Somali'ye önem verip krizlerde taraf olurken soydaşların yaşadığı Kerkük meselesine neden önem vermediğini sormuş ve hükümeti eleştirmiştir. Hükümeti temsil eden Ak Parti Genel Başkan Yardımcısı Hüseyin Çelik,

ifadelerinden dolayı Bahçeli'yi ırkçılıkla suçlamış ve buradaki politikalarda Müslüman kimliğin ön plana çıktığını belirtmiştir (Yaldız, 2018, s.10-11). Türkiye, Türk Dünyasını önemsemekle birlikte bunun dış politika yapımında tek belirleyici kimliği olduğu söylenememekte, Müslüman kimliği de belirleyici olabilmektedir.

3. Irak Türkmenleri

Akraba devlet ve akraba azınlık arasındaki ilişkileri tahlil edebilmek için; iki taraf arasındaki ilişki, akraba azınlığın özellikleri ve azınlığın bulunduğu ülkedeki siyasi sorununu/ mücadelelerini bilmek önemlidir. Bir etnik grubun ne tür bir tutum içinde olacağını çeşitli faktörler belirlemektedir. Sönmezoğlu'na göre azınlığın nüfus yoğunluğu, jeopolitik konumu, sosyal yapısı, ekonomik durumu, liderlik kurumu uluslararası konjonktür ilişkiyi belirleyen etmenlerden bazılarıdır (Sönmezoğlu, 2012, s.668). Irak Türkmenleri, Türkiye için akraba azınlık statüsünde görülebilecek topluluklardan biridir. Türkiye'nin, Irak'ta azınlık durumunda olan soydaşlarına yönelik politikalarını anlayabilmek için Irak Türkmenlerinin kim oldukları, demografik özellikleri, sorunları ve siyasallaşma süreçlerine bu bölümde incelenecektir. Bir diğer önemli husus, Türkmenlerin sorunlarını anlamaktır. Türkmenlerin neyi sorun olarak tanımladıkları ve diğer gruplar ile ilişkileri, Türkiye'nin Türkmen politikasında nerede durduğunu görebilmek için önemlidir.

3.1. Irak'ta Türkmenlerin Varlığı ve Siyasallaşma Süreci

Anadolu Türkleri ile çok yakın benzerliklere sahip olmasına rağmen Irak'ta Türkler, Türkmen olarak adlandırılmaktadır. Türkmenler; Araplar ve Kürtler ile birlikte Irak'ı oluşturan üç etnik gruptan biridir. Arap ve Kürtlerden sonra azınlık bir topluluk olarak görülmesine rağmen Türkmenler, Irak tarihinde önemli bir yere sahiptir. Irak Selçuklu Devleti'nden Birinci Dünya Savaşı sonuna dek Irak siyasi yönetimde Türklerin/Türkmenlerin varlığı dikkat çekmektedir. (Saatçi, 2003). Irak'ta Türkmenlerin yaşadığı coğrafya tarih metinlerinden esinlenilerek "Türkmeneli" olarak adlandırılmıştır. İskoçyalı tarihçi yazar William Guthrie, Osmanlının doğu bölgelerini tanımlarken Türkmeneli/Turcomania tabirini kullanan ilk kişidir (Guthrie, 1798, s.660). Türkmeneli bölgesi kuzeyde Musul Telafer'den başlayıp Erbil, Altınköprü, Kerkük, Tuzhurmatu, Tavuk, Bayat Köyleri, Kifri, Hanekin, Karaağan, Şahraban, Bedre, Kazaniye ve Mendeli'ye doğru il ve ilçeleri kapsar (Hürmüzlü, 2015, s.87). Bu bölgelere ek olarak Bağdat ve Süleymaniye illerinde de Türkmen nüfusu bulunmaktadır. Irak Türkmenlerinin yaşadığı coğrafya ile ilgili dikkat çeken iki husus bulunmaktadır. Bunlardan birincisi Irak'ta çok dağınık bir şekilde yaşadıklarıdır. Bu özellik siyasi merkez oluşturma konusunda Türkmenleri şansız kılmaktadır. İkinci husus, Türkmenlerin Kerkük ve çevresi gibi önemli doğal kaynak yataklarının bulunduğu bir coğrafyada bulunmalarıdır. Bu durum Türkmenleri siyasi olarak önemli kılmakla birlikte bu coğrafyada hâkimiyet kurmak isteyen grupların hedefi haline de getirmektedir.

Irak'ta söz konusu coğrafyada Türkmen nüfus sayısı ile ilgili kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Sadece Türkmenlerin değil Irak'ta bütün ulus altı gruplar ile ilgili kesin nüfus bilgileri elde

edilememektedir. İki nedenden dolayı bu konuda kesin sonuçlara varmaya çalışmak hatalı olacaktır. Öncelikle Irak'ta ulus altı kimlikleri hesaba katan nüfus sayımı son dönemde yapılmamıştır. Nüfusa dair bilgi vermenin zorlu bir diğer yanı ise bireylerin benimsedikleri kimliğin değişebilmesidir. İnsanlar birden çok kimlik barındırabilirler ve zamanla başka kimlikleri benimseyebilirler. Bu nedenle nüfus ile ilgili kesin yargıya varmak doğru olmayacaktır. Irak'ta alt kimlikleri dikkate alarak yapılan en son nüfus sayımı 1957 yılında yapılmış ve sonuçları 1958 yılında açıklanmıştır. Bu sayımda Türkmenlerin nüfusu 567,000 olarak gösterilmiştir (Taylor, 2004, s.28). Bu sayı o dönemde Irak nüfusunun yüzde 9-10'una tekabül etmiştir.

Türkmenler, Müslüman olmakla birlikte mezhepsel farklılıkları da içinde barındırmıştır. Orta Doğu devletlerinin kendi aralarındaki rekabeti Irak'a taşımaları nedeniyle mezhepçilik Irak'ta normalleşse de, Araplarda olduğu gibi Şii ve Sünni kutuplaşması Türkmenlerde pek görülmemiştir. Irak Türkmen Cephesi'nde Şii ve Sünni Türkmenler birlikte siyaset yürütmektedir. Türkmenlerin nüfus özelliği ile ilgili olarak kentli ve seküler oldukları çalışmalarda iddia edilmiştir. Irak'ta son kırk yılda süregelen savaşlar toplumsal yapıyı değiştirse de Türkmenler ile ilgili bu kanaat ön plana çıkmıştır. Türkmenlerin kentli olmaları siyaset yapma tarzlarına da etki etmiştir. Türkmenler, Irak'ta Araplar ve Kürtlere nazaran siyasi, toplumsal ve kültürel hakları için silahlı mücadeleyi tercih etmemişlerdir (Oğuzlu, 2004, s.313-14). Irak'ta 2003 sonrası kaos ve anarşinin hâkim olduğu bir dönemde silahlı gücü yeterli olmayan gruplar siyasal yaşamda etkin olamamışlardır. Modern dünyada kentli ve orta sınıf toplum değerlerine önem atfedilirken söz konusu değerler Irak'taki yapı nedeniyle Türkmenler için dezavantaja dönüşmüştür.

Irak Türkmenlerinin siyasallaşma süreci Irak'ta demokratik bir sistemin olmaması nedeniyle 1991 Körfez Savaşı'na dek parti düzeyinde gerçekleşmemiştir. Irak'ta hükümette yer alma, sendikal faaliyetler ve sivil toplum örgütleri siyasi yaşama katılım olarak anlaşılmalıdır. ABD ve Koalisyon Güçlerinin 2003 yılı Irak işgaline kadar Irak hükümetlerinde Türkmenlerin pek yer almadığı görülmüştür. Irak'ta 1920 yılında kurulan ilk hükümette Kerküklü İzzet Paşa Sağlık ve Eğitim Bakanı olarak görev almıştır. İzzet Paşa, daha sonra 1921 hükümetinde de Bayındırlık Bakanı olarak görev yapmıştır. Ardından etnik ayrımcılık yapıldığı gerekçesiyle İzzet Paşa hükümet programına itiraz etmiş ve görevinden ayrılmıştır (Al-Hirmizi, 2003, s.51). Türkiye'de milli mücadeleyi yürüten Ankara Hükümet'i Irak'ta İngiliz karşıtı faaliyetlerini 1920 yılından sonra artırmıştır (Al-Jumaily ve Öztoprak, 1999, s.32). Irak Türkmenleri, daha sonraki yıllarda Faysal'ın krallığına da karşı çıkmış ve belki de bu nedenle seçkinlerine daha sonraki hükümetlerde görev verilmemiştir. Irak yönetiminin Türkmenlere bakış açısı değişmiştir. Irak Başbakanı Muhsin el Sa'dun'un 1923 yılında Kerkük eşrafının oluşturduğu bir heyete gönderdiği telgrafta Kerkük yönetiminin Türk karakterinin korunması ve Türkçe'nin bölgede resmi dil olması yönündeki görüşlerin bakanlar kurulu tarafından kabul edildiğini Türkçe yazılmış bir telgraf ile bildirmiştir (Lukitz, 1995, s.38). Ancak değişimin bir göstergesi olarak, daha sonraki yıllarda bu sözler yerine getirilmemiştir.

Krallık döneminde Irak Türkmenlerinin kültürel haklarını savunmak isteyen öğretmen ve entelektüeller baskı görmeye devam etmiştir. Entelektüel öğretmenlerin özellikle Arapların hâkim

olduğu güney illerine atanmaları sık rastlanan bir uygulama olmuştur. Irak'ta 1958 Devrimi'nden sonra ulus altı grupların kültürel haklarını korumalarına yönelik anayasal güvenceler yeniden gündeme gelmiştir. Irak Türkmenleri bu dönemde yeniden örgütlenme yoluna gitmiştir. Türkmen Öğretmenler Birliği, Türkmen Öğrenci Birliği ve daha sonra Irak Türkmenlerinin toplumsal ve kültürel faaliyetlerinin merkezi olacak olan Türkmen Kardeşlik Ocağı da 1960 yılında kurulmuştur. Bağdat'ta kurulan Türkmen Kardeşlik Ocağı daha sonra diğer Türkmeneli illerinde şubeler açmış ve önemli bir sivil toplum örgütüne dönüşmüştür. Baas rejiminin 1968 yılında iktidara gelmesiyle birlikte etnik grupların kültürel ve eğitim haklarında gerilemeler yaşanmıştır. Irak Türkmenleri toplumunun önde gelenleri bu süreçte tutuklanmış ve başta Necdet Koçak gibi önemli siyasi figürler idam edilmiştir (Al-Hirmizi, 2003, s.71-73). Körfez Savaşı sonrası Baas rejiminin hakimiyeti kaybettiği güvenli bölgede Irak Türkmenleri, Irak Türkmen Cephesini 1995 yılında kurarak siyasi oluşumlarını çatı bir örgüt altında birleştirmiştir (Oğuzlu, 2004, s.318). Ancak güvenli bölge olarak ilan edilen bölgeye Türkmenlerin bütün yerleşim alanlarının dahil edilmemesi Irak Türkmenlerini ikiye ayırmıştır (Yılmaz, 2011, s.161). Kerkük, Telafer ve Tuzhurmatu gibi önemli Türkmen bölgeleri güvenli bölgeye dâhil edilmediğinden Irak Türkmenleri Kürtler gibi kapsamlı bir örgütlenme fırsatı elde edememiştir.

ABD işgalinden sonra Irak'ta demokratik seçimlerin olduğu bir sisteme gidilmiştir. Böylece siyasi parti sayısında da artış yaşanmıştır. Irak Türkmenleri bu süreçte üç ana kampa bölünmüştür. Irak Türkmen Cephesi dışında Şiilerin ve Kürtlerin desteklediği Türkmen siyasi partiler ortaya çıkmıştır. Irak'ta 2003 sonrası Şiiler ve Kürtler önemli ekonomik kaynakları kontrol etmişlerdir. Bunun dışında bu gruplara ait militer unsurların da olması, hamilik görevini daha iyi yapmalarını sağlamıştır. Dolayısıyla mezhepçiliğin de arttığı Irak'ta bazı Türkmen gruplar Şii siyasi gruplar ile birlikte hareket etmiştir. Irak Kürdistan Bölgesinde de Kürt partilerin finanse ettiği bazı Türkmen Partiler faaliyet göstermiştir. Irak Türkmen Cephesi, sadece Türkmen siyasi hareketlerin birleşimi sonucunda ortaya çıkmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti tarafından da desteklenmiştir. Ancak Türkmen Cephesi Irak'ın toprak bütünlüğünü savunmuştur (Omar, 2017). Türkiye Cumhuriyeti ile birleşme gibi irredentist politikalar izlememiştir. Aynı zamanda mezhepçi ya da bölgesel politikaları desteklememiştir.

3.2. Irak Türkmenlerinin Sorunları

Türkmenlerin sorunu iki alt başlık altında toplanabilir. Bunlardan birincisi siyasi temsil ile ilgili sorunlardır. İkincisi ise Türkmenler ve Kürtlerin yaşadıkları bölgelerdeki hakimiyet mücadelesidir. Irak'ta 2003 sonrası seçimler yapılmasına rağmen bireysel hak ve özgürlükleri yönetenlere karşı koruyan güçlü bir anayasal yapı oluşturulmadığı için Irak Türkmenleri sorunlar yaşamaya devam etti. Baas rejimi sona ermesine rağmen yeni dönemde de Irak Türkmenleri varlık mücadelelerini sürdürdü (Owens ve Ataman, 2017). Türkmenler, Irak Geçiş Dönemi İdari Yasası'nda da Irak'ın temel bir unsuru olarak görülmedi. Bunun üzerine Türkmenler tarafından on binlerce insanın katıldığı bir protesto yürüyüşü gerçekleşti (Al-Bayati ve Galbraith, 2011, s.270). Daimi Anayasada da Irak Türkmenleri azınlık olarak tanımlandı. Siyasi temsil açısından

da hükümetlerde ve bürokraside Türkmenlere önemli görevler verilmedi. Irak işgalinden sonra Geçici Koalisyon Güçleri sorumlusu Paul Bremer, 25 kişilik Geçici Yönetim Konseyi üyelerini atadı. Geçici Konsey üyeleri atanırken etnik, dini ve mezhepsel kimlikler dikkate alındı. Buna göre 25 kişilik konsey 13 Şii, 5 Sünni, 5 Kürt, 1 Türkmen ve 1 de Hıristiyan (Asurî) üyeden oluştu (Tripp, 2007, s.284). Daha sonraki hükümetlerde de, ulusal mutabakat koalisyon hükümetleri olmasına rağmen, Irak Türkmenlerine pek yer verilmedi. Rantiye devlet yapısının olduğu Irak'ta, 2003 sonrası devlette önemli bakanlıklar elde edemeyen siyasi partiler güçlerini artıramadılar. Irak'ta önemli siyasi bakanlıkları elinde tutan gruplar kendi tabanlarına devletin zenginliğini aktardılar. Türkmenler, bu süreçte devletin ulusal bütçesinden yeterince faydalanamadılar ve ekonomik sorunlar yaşadılar.

Günümüzde Türkmenler siyasi mücadelelerini daha çok Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi ile yaşamaktadır. Bölgesel yönetim Irak'ın Duhok, Erbil ve Süleymaniye illerinden oluşmaktadır; ancak bölgesel bu illerin dışında, Kürtlerin yaşadığı bölgeleri de kendi yönetimine katmak istemektedir. Bağdat ve Erbil arasında tartışmaya yol açan söz konusu coğrafya "İhtilaflı/Tartışmalı Bölgeler" olarak adlandırılmaktadır. İhtilaflı bölgelerin önemli bir kısmı ise Türkmeneli bölgesine tekabül etmektedir. Türkmenler, bu bölgelerde siyasi faaliyetlerinin diğer gruplar tarafından engellendiği ve sivillerin de saldırıya uğradığını iddia etmektedir. Human Right Watch gibi uluslararası insan hakları örgütleri bu iddiaları destekleyen raporlar yayınlaşmışlardır (Human Rights Watch, 2017b). Türkmenler için bir diğer önemli konu Kerkük kentinin statüsüdür. Kerkük, ihtilaflı bölgeler arasında en önemli kent olarak dikkat çekmektedir. Kerkük aynı zamanda, Türkmenlerin en yoğun yaşadığı ve en çok önem verdikleri kenttir. Entelektüel ulusal kimlikler kentli sınıflar tarafından benimsenmektedir. Türkmenler de kimliklerinin yaşatılması ve özbenliklerinin korunması kaygısıyla Kerkük meselesini önemsemektedir.

Türkmenler ve Kürtler 2003 sonrası iki farklı dönemde karşı karşıya geldi. Bunlardan ilki 2003 sonrası yeniden yapılanma dönemiydi. 1 Mart Tezkeresi vakası nedeniyle ABD, Türkiye ve Türkmenlere kızgınlığını Irak'ta yansıtırken Kürtleri en önemli müttefiki olarak seçti. "Çuval olayı" olarak bilinen hadisede ABD güçlerinin Kürt silahlı gruplar ile birlikte, Türk Özel Kuvvetleri ve Irak Türkmen Cephesi'ne eşzamanlı düzenledikleri operasyonlar bu duruma örnek gösterilebilir (Yıldız, 2018, s.106). ABD'nin fiili olarak Irak'ı kontrol ettiği dönemi Kürtler olabildiğince fırsata çevirmeye çalıştı. Bu dönemde Kürtlerin kazanımları Türkmenlerin kayıplarına dönüştü.

Kerkük, Türkmen ve Kürtlerin karşı karşıya geldiği en önemli meseleydi. ABD ile ittifak yapan Kürt gruplar, Baas rejiminin düşmesi ile birlikte Kerkük iline girdi. Ancak kentte yağmalama olayları görüldü. Kerkük'te yaşayan diğer grupları daha çok tedirgin eden konu nüfus ve tapu dairelerinin yağmalanması oldu. Anarşinin hüküm sürdüğü bir dönemde Kürtlerin özellikle tapu ve nüfus bilgilerinin bulunduğu devlet dairelerini hedef alması kaygıyı artırdı. Kürtlerin Kerkük'teki faaliyetleri, Türkmenler tarafından dışlanma sürecinin başlangıcı olarak algılandı (Fadl Osman, 2018, s.48). Kürtlerin 2003 yılında kontrol ettiği bir diğer Türkmen bölgesi Telafer oldu. Duhok ile Sinjar arasındaki bağlantıyı kurmak isteyen Kürtler, iki bölge arasında bulunan Telafer'e girdi. Bölge yönetimini sağlayan atamaları yaparak devlet binalarını kullanmaya başladı.

Bu süreçte Kürtler, bölgedeki Türkmen ve Arap halkı baskı altına almaya çalıştı (Recknagel, 2004). Irak'ta güçlü bir hükümet kurulmadığından Kürtler, kuzey bölgelerdeki keyfi uygulamalarına uzun bir dönem devam etti.

IŞİD sonrası Türkmenler ve Kürtler yeniden karşı karşıya geldiler. IŞİD terör örgütü Irak'ta hükümet zafiyeti oluşturdu ve Kürt güçlerine yeni fırsatlar sundu. Irak ordusunun yetersizliğinden dolayı IŞİD terör örgütüne yönelik operasyonlar sonrası Kürt silahlı güçleri IŞİD'ten özgürleştirdiği bölgelerde yeniden hâkimiyet kurdu. Söz konusu bölgelere girdikten sonra Kürtler, IŞİD bitene dek girdikleri bölgelerde kalmaları yönünde merkezi hükümetle anlaştılar. Ancak Kürdistan Demokratik Partisi, Dış İlişkiler Ofisi Sorumlusu Hemin Hawrami, IŞİD'ten bağımsız bir şekilde, Kerkük dâhil ihtilaflı bölgelerin nihai statüsü belirlenene dek bu bölgelerden çıkmayacaklarını ifade etti (Oğuz, 2016, s.179). Kürtler bu dönemde hâkim oldukları ihtilaflı bölgelerde herkese eşit mesafede durmadılar. Human Right Watch örgütü de bölgede kontrol sağlayan Kürt Asayiş Güçlerinin tüm vatandaşlara eşit davranmadığını raporladı. Örneğin Kerkük çevresinde IŞİD'in kontrol ettiği bölgelerden kaçarak Kerkük kentine sığınan Türkmenler, hiçbir hukuki dayanak olmadan Kürt Asayiş Güçleri tarafından Kerkük'ten çıkarıldılar (Human Rights Watch, 2017b). Türkmenler ve Kürtler, Haşdi Şabi'nin bölgeye gelmesiyle silahlı olarak da karşı karşıya geldi. IŞİD'e karşı mücadele amacıyla kurulan ve içinde Türkmenlerin de yer aldığı milislerden oluşan Haşdi Şabi güçleri ile Kürt güçleri arasında 2017 yılından itibaren bölgede hâkimiyet kurma adına çatışmalar başladı. Çatışmaların sivillerin ölümüne yol açacak kadar tırmandığı oldu (Human Rights Watch, 2017a). Kerkük'ün güneyinde ve Bağdat'ın kuzeyinde yer alması nedeniyle stratejik bir öneme sahip Selahaddin iline bağlı Tuzhurmatu ilçesinde de benzer gelişmeler yaşandı. Bölgede Türkmenler, Kürtler ve Araplar bulunmaktadır. IŞİD ile mücadele amacıyla Kürt güçleri Tuzhurmatu ilçesini 2017 yılında kontrol altına aldı. Türkmen ve Arap yetkililer, Kürtlerin bu süreçte demografik yapıyı değiştirmeye çalıştığını iddia etti (Mufti, 2017).

3.2.1. Bölgesel Güçlerin Mücadele Alanı: Kerkük

Kerkük sadece Kürtler ve Türkmenlerin değil doğal kaynakları nedeniyle tüm bölgesel güçlerin üzerine söz söylemeye çalıştığı bir bölgedir. Buradan oluşacak rant, bütün siyasi grupların Kerkük konusunda daha hassas davranmalarına yol açmaktadır. Kent, geçmişten günümüze göç almış ve demografisi değiştirilmeye çalışılmıştır. Baas rejimi döneminde Araplaştırma politikası yoğunluk kazanmıştır. Araplaştırma politikası nedeniyle mağdur olduklarını iddia eden Kürtler, Kerkük'te yeniden nüfus planlamasını yapmakta ve kenti Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi sınırlarına dâhil etmek istemektedir. Kürtlerin önemli siyasi figürlerinden Celal Talabani, Kerkük Kürdistan'ın Kudüs'üdür diyerek Kerkük'e atfettikleri önemi ortaya koymuştur (Bengio, 2017). İhtilaflı Bölgelere dair bir konuşmasında da dönemin Irak Kürdistan Bölgesel Yönetim'i Başkanı Mesut Barzani "Kürtler Kerkük için savaşmaya hazırdır" demiş ve Kerkük konudaki ısrarlarını vurgulamıştır (Westcott, 2017). Kürtler, Araplaştırma politikası sürecinde mağduriyetlerini kendi anlatılarında dile getirirken Türkmenlerin varlığına dair itirazları olmamıştır. Türkmenler de kendi dışındaki toplulukların Kerkük'teki varlığına itiraz etmemektedir. Bölgeye dair oluşan

literatürde, geçmişe dayalı bağlar ortaya konularak veya nüfus sayıları vurgulanarak Kerkük'ün gerçek sahibi olma gibi tartışmalar bulunmaktadır. Ancak Türkmenler daha çok Kerkük kentinin kültürüne vurgu yapmaktadır. Türkmenlerin bölgesel bir yönetim kurma ve Kerkük petrollerinden daha çok faydalanma düşüncesini yansıtan söylemlerine rastlanmamaktadır. Türkmenler, kent demografisinin değişimine yönelik faaliyetleri eleştirmekte ve kendi kültürlerini Kerkük'te yaşatma gayelerinin tehlikede olduğunu vurgulamaktadır.

Kerkük'ün geçmişten günümüze nüfus bilgileri için Türkmenler ve Kürtler faklı kaynakları kullanmaktadır. Farklı kaynaklarda da farklı sayılar verilmektedir. Hangi kaynağın doğru olduğu bu çalışmanın sorunsalı olmamakla birlikte sosyolojik açıdan Kerkük ilinin merkezi Türkmenler ve çevresinin Kürtlerden oluştuğu söylenebilir. Dönemin İngiliz işgal Kuvvetlerinin Şark Sekreteri olan Gertrude Bell'in 1921 yılında yazmış olduğu mektupta bu bilgi yer almaktadır (Hürmüzlü, 2007, s.101). Eski Irak ordusu subayı ve tarihçi yazar Suphi Nazım Tawfiq, Kerkük'ün 1920'li yıllardan itibaren doğal bir göç aldığını iddia etmiştir. Kerkük'te petrol şirketinin faaliyete geçmesi ve onun yarattığı zenginlik çevreden merkeze bir göç yaşatmıştır. Buna ek olarak Irak Ordusu Kuzey Komutanlığının 1927 yılında Kerkük'te kurulması sonrası Kerkük'e olan göçün arttığını belirtmiştir. Yeni göçler sonrası Kerkük'ün banliyö mahallelerinde yeni yerleşim alanları inşa edilmiştir (Fadl Osman, 2018, s.46). Liora Lukitz de Irak'ın ulusal kimliğine dair yaptığı kapsamlı çalışmasında Kürtlerin, Kerkük'e petrol işçisi olarak geldiğini ifade etmiştir (Lukitz, 1995, s.136). Doğal göçler dışında daha sonraki dönemlerde de Kerkük'ü kontrol eden güçlerin, kentin demografisini değiştirmeye yönelik faaliyetleri Türkmenleri kaygılandırmıştır.

Etnik gruplar sadece can güvenliği ve ekonomik çıkarları dikkate alarak hareket etmezler. Kültürel kimliklerini korumak bazen en öncelikli konu olabilmektedir. Türkmenler Kerkük'ün sadece Türkmenlere ait ve Türkmenler tarafından yönetilen bir kent olmasını talep etmese de Kerkük'ün bir Türkmen kenti olduğunu düşünmektedir. Prof. Dr. Mahir Nakip'in "Kerkük'ün Kimliği" adlı kitap çalışmasında Türkmen kimliğini yansıtan mimari, edebi, entelektüel, folklorik ve sanatsal özelliklerin Kerkük kenti ile özdeşleştiğini ortaya koymuştur (Nakip, 2007). Türkiye Erbil Başkonsolosu Aydın Selcan'ın Irak'taki deneyimlerini ve gözlemlerini aktardığı çalışmasında Türkmenlerin kaygılarını destekler bilgiler vermiştir. Selcen, Erbil Kalesindeki değişimi çalışmasında söz etmiştir. Erbil Kaleiçi geçmişte Türkmenlerin yerleştiği bir alandı. Kürtler ise kalenin çevresindeki tepe köylerde yaşamıştır. Ancak Barzaniler Erbil'in kontrolünü ele geçirdikten sonra kaleiçini boşaltmış ve restorasyon yaptırmıştır. Kaleiçinde yapılan müzede Türkmen varlığına yer verilmemiştir. Sadece Kürtlerin Erbil'de yerleşik bir kültürü varmış gibi bir algı oluşturulmaya çalışılmıştır. Kaleiçinin ortasına da devasa bir Irak Kürdistan Bölgesel bayrağı asılmıştır. Burada Türkmen kimliğinin Erbil'de silinmeye çalışıldığı görülmüştür. Benzer bir durum Türkmenler için sembolik bir anlam taşıyan Kerkük Kalesi için geçerlidir. Kerkük kaleiçindeki kadim Türkmen yerleşimini Saddam Hüseyin yönetimi döneminde yok edilmiştir (Selcen, 2019, s.84). Kürtler IŞİD sonrası Kerkük'ü kontrol altına aldıktan sonra da Nevruz kutlamaları sırasında dev bir Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi bayrağını Kerkük Kalesine asmıştır. Kürtlerin bu gibi faaliyetlerini Türkmenler, kendi kimliklerine bir saldırı olarak görmüştür.

Türkiye, özellikle Kerkük meselesinde Türkmenleri yalnız bırakmamıştır. İnsani yardım bağlamında sağlık ve eğitim alanında Türkmenlere yardımlarda bulunmuştur (Strakes, 2009, s.379). TİKA aracılığı ile Türkmenlerin kültürel miraslarının korumasına destek verilmiştir. Örneğin Türkmenlerin manevi olarak değer verdiği tarihi Kerkük Kayseri Çarşısı'nda 2018 yılında yangın çıkmış ve çarşı kullanılamaz hale gelmiştir. Ancak TİKA çarşının restorasyonuna başlayarak Türkmenlerin kentteki kültürel varlığına önemli bir katkı sunmuştur (Yeşilmen, 2018). Bu örneklerden sadece biridir. Türkiye sadece Türkmenlere değil bölgedeki pek çok halka insani yardım yapmıştır. Ancak Kerkük'ün Kürtlere teslim edilmemesi ve siyasi örgütlenmeler konularında Türkmenlerin Türkiye'den her zaman beklentisi olmuştur. Türkiye, diğer bölge ülkeleri gibi Kerkük'ün Kürt gruplarının hakimiyetine geçmesine karşı siyaset geliştirmiştir.

4. Türkiye'nin Irak Politikası ve Türkmenler

Birinci Dünya Savaşı sonrası Türkiye ve Irak arasında sınırları ve hukuki ilişkileri belirleyen nihai anlaşma 1926 Ankara Anlaşmasıdır. Ankara Anlaşmasında Türkiye'nin Türkmenler ile ilgili garantör veya hami ülke olmasına dair bir statüye yer verilmemiştir. Bu nedenle Türkiye, Irak ve Irak Türkmenleri arasındaki ilişkiler hukuki bir ilişkiden çok bölgesel dinamikler ve dış politika önceliklerine göre değişkenlik göstermiştir. Radiye Funda Karadeniz'in Türkiye ve Dış Türkler ilişkisini ele aldığı çalışmasında "Türkiye Dış Türkleri ne zaman hatırlar veya ne zaman unutur?" sorusundan hareketle pek çok faktörün ilişkileri belirlediğini ortaya koymuştur.

Karadeniz, Türkiye ve Dış Türkler ilişkisini sadece ikili ilişkiler üzerinden anlamanın yeterli olmayacağını ifade etmiştir. Bu nedenle Rogers Brubaker'ın modelini geliştirmiş ve dört faktörü dikkate alarak ilişkileri analiz etmiştir. Buna göre akraba azınlığın bulunduğu ülkedeki güç özellikleri ile söz konusu ülkedeki diğer gruplar ile ilişkisi bu faktörlerden biridir. Burada Türkmenlerin Irak'taki güç potansiyeli Türkiye ile olan ilişkilerine etki eden faktörlerden biri olmuştur. Akraba azınlığın akraba devlete bakış açısı ve yaklaşımında akraba azınlığın yaşadığı ülkedeki diğer gruplar ile arasındaki ilişkiler belirleyicidir. Diğer gruplar ile ilişkileri bağlamında da Türkmenler Irak'ta kendilerini güvende hissetmemiş ve Türkiye'yi soydaşların koruyacak bir ülke olarak görmüştür. İkinci faktör olarak, akraba devletin iç dinamiklerinden kaynaklanan faktörlere de bakılmalıdır. Bir ülkenin kendi içinde yaşadığı politika değişimi dışardaki akraba azınlık ile kuracağı ilişkilere yansımaktadır. Örneğin Türkiye'de 2009 sonrası izlenen "açılım politikaları", Türkiye – Irak Bölgesel Kürt Yönetimi ilişkilerine de etki etmiş ve bu durum Türkiye – Türkmenler ilişkisine de yansımıştır. Üçüncüsü, akraba devlet ile akraba azınlığın yaşadığı ülke arasındaki ilişkilerin seyri de önemlidir. Dolayısıyla Türkiye ile Irak arasındaki ilişkilere de bakılmalıdır. Kimi dönemlerde, bölgesel dengeler bağlamında, Irak Türkiye'yi bir tehdit olarak görmüş ve bu algısını Türkmenlere menfi yönde yansıtmıştır. Başka dönem ve vakalarda da Türkiye, Irak ile olan ilişkilerinin bozulmaması için Irak'ın iç işlerine müdahil olmama adına Türkmenleri görmezden gelebilmiştir. Son olarak Karadeniz, bölgesel gelişmelerin de dış politikayı etkileyebileceğinden hareketle bölgesel ve küresel dinamikleri de ilişkileri belirleyen

bir faktör olarak analizlerine dâhil etmiştir (Karadeniz, 2011, s.36-41). Örneğin Soğuk Savaş güç dengesinin bölgesel yansımaları iki ülke arasında ilişkilerde belirleyici olabilmiştir.

Türkiye'nin temel öncelikleri belirgin olan istikrarlı bir Irak politikası var mıdır? Türkiye'nin Dışişleri Bakanlığı'na bağlı olarak oluşturduğu Irak Özel Temsilciliği kurumunda başkan yardımcılığı ve Irak Erbil başkonsolosluğu yapan Aydın Selcen Türkiye'nin Türkmen dosyasına bakıldığında tutarlı bir Irak politikasının olmadığını dile getirmiştir (Selcen, 2019, s.135-36). Türkiye'nin Irak politikasında başka öncelikleri var mıdır ve bu konularda bir istikrar sağlamış mıdır? Türkiye – Irak ilişkileri ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde Türkiye'nin Türkmenler dışında iki konuda hassas davrandığı dikkat çekmiştir. Bunlardan birincisi ekonomik ilişkilerin geliştirilmesidir. Irak, petrol rezervleri bakımından dünyada sayılı ülkelerden biridir. Türkiye bu açıdan Irak ile ekonomik ilişkilerin geliştirilmesine daima önem atfetmiştir. İkincisi ise Türkiye'nin güvenliği meselesidir. Her iki ülkedeki ayrılıkçı Kürt hareketleri, Türkiye – Irak ilişkilerinde belirleyici unsurlardan biri olmuştur. Benzer bir tehdit algısına sahip olan iki ülke, bu durumu kimi zaman bir ittifak kimi zaman da bir tehdit aracı olarak kullanmıştır. Yine Körfez Savaşı sonrası Kürtlerin Irak'ta elde ettiği otonomi belli bir dönemde Türkiye tarafından ulusal güvenlik için tehdit olarak algılanmıştır. Dolayısıyla ekonomi, güvenlik ve Türkmenler Türkiye'nin Irak politikasında belirleyici unsurlar olarak ön plana çıkmaktadır.

Bu çalışmada, Türkiye'nin Irak politikasında Türkmenlerin belirleyiciliğini inceleyebileceğimiz toplamda dört vaka ve dönem ele alınmıştır. Bunlardan ilki Türkmenler için çok önemli olan 1959 Kerkük Katliamıdır. İkinci vaka ise yine Türkmen siyasi tarihinde üzücü bir diğer olay olan 1980 idamlarıdır. Üçüncü olarak Körfez Savaşı sonrası dönem incelenmiştir. Körfez Savaşı ve 1991 yılında Kürt otonom bölgesinin ortaya çıkması bağlamında Irak, Türkiye için güvenlik açısından daha çok ele alınan bir ülke olmuştur. Irak 2003 işgali sonrası otonom bölge, bölgesel yönetime dönüşünce benzer kaygılar devam etmiştir. Dördüncü dönem olarak Türkiye'nin 2009 sonrası politikaları işlenmiştir. Türkiye, Irak Bölgesel Kürt Yönetimi ile başta ekonomik entegrasyon olmak üzere bu dönemde yeni ilişkiler geliştirmiştir. Bu süreçte ayrıca Irak'ta IŞİD terör örgütü sonrası Kürtlerin yeni kazanımlar elde etmesi ve bağımsızlık taleplerinde bulunması üzerine Türkiye'nin bölgeye yönelik politikalarını değiştirdiği gözlenmiştir.

Aşağıdaki bölümlerde öncelikle vakaların içeriği açıklanmıştır. Ardından Türkiye'nin izlediği politika ve Türkmenlerin söz konusu politikaya bakış açılarına değinilmiştir. Vakalar incelenirken ilişkileri ve politikaları belirleyen faktörler belirlenmeye çalışılmıştır. Böylece Türkmenlerin, Türk dış politikasındaki yerine dair tartışma yapma imkânı doğmuştur.

4.1. 1959 Kerk ük Katliamı

Kerkük'te 14 Temmuz 1959 tarihinde başlayan ve üç gün süren katliam Kerkük Katliamı olarak adlandırılmıştır. Katliamda özellikle Türkmen toplumunun önde gelenleri hedef alınmıştır. Katliamın kim ve hangi nedenle yapıldığına dair görüş birliği bulunmamaktadır. Komünist Parti bu katliamda ön plana çıkarken, katliamın partinin mi planladığı yoksa parti içinde bulunan

ve Molla Mustafa Barzani'ye yakın Kürtlerin mi yaptığı muallakta kalan bir hadise olmuştur (DeFronzo, 2018, s.53). Dönemin olaylarının izini sürerek katliamın nedenleri ile ilgili farklı okumalar yapılmıştır. Katliamı bölge devletleri rekabetinin bir sonucu olarak görülebilir. Süveyş Krizinden sonra Sovyetler Birliği Orta Doğu'da daha da etkili olmuştur. Önce Suriye'de yönetim değişikliği ardından Irak'ta yaşanan devrim bölgesel güç dengesini Sovyetler Birliği lehine değiştirmiştir. Sovyetleri ve bölgesel gelişmeleri kendine tehdit olarak gören Türkiye, önce Suriye ardından Irak'a askeri müdahale planları yapmıştır. Sovyetler Birliği bu planlara karşı Türkiye'ye nota vermiştir. Notada ayrıca dönemi Dışişleri Bakanı Fatih Rüştü Zorlu'nun Irak'ta 500 bin ve Sovyetlerde bulunan 50 Milyon Müslüman'a dair söylemlerine dikkat çekilmiştir (Ertuğrul, 2010, s.222). Türkiye'nin Sovyetleri soydaşları ile tehdit etmiş olması Türkmenleri Irak'ta Sovyetlerin müttefiki olan Komünist Partinin hedefi haline getirmiş olabilir.

Barzani bu olayın bir başka olağan şüpheli aktörlerinden biridir. Irak'ta 1958 yılında gerçekleşen devrim sonrası sürgünde bulunduğu Sovyetler Birliği'nden Irak'a geri dönen Barzani, Irak'ta Kürt devletini kurmak için Kerkük ile ilgili planlar yapmıştır. Barzani'nin 1958 yılında Kerkük'e gelmesiyle birlikte ayaklanmalar artmıştır (Güngör, 2014, s.22). Irak tarihi ile ilgili en önemli çalışmalardan birini ortaya koyan Hanna Batatu, Kerkük'ü bir Türk şehri olduğunu belirtmiş ve Erbil'den sonra Kürtlerin Kerkük'e de hâkim olmak için bu katliamı gerçekleştirdiğini yazmıştır. Gösterge olarak olaydan sonra tutuklananların büyük bir bölümünün Kürtlerden oluşmasını göstermiştir. Hadiselerden dolayı yargılanan ve idam edilen 28 kişiden 24'ünün Kürt olduğu tespit edilmiştir (Batatu, 1989, s.912). Batatu katliamı Komünist partiden çok partinin içinde bulunan Kürtlerin yaptığı bir eylem olarak tanımlamıştır. Kerkük Katliamı, Türkmenleri örseleyen bir hadise olarak günümüzde de her yıl Türkmenler tarafından anılmaktadır.

Türkmenlerin bu vaka ile ilgili toplumsal belleğinde olumsuz iz bırakan bir diğer durum Türkiye'nin tutumu ile alakalı olmuştur. Üç gün süren bir katliama Türkiye'nin müdahil olmaması Türkmenleri üzmüştür. Hadise dünya kamuoyuna duyurularak katliam süreci daha hızlı bir şekilde durdurulabilirdi. Katliamın yaşandığı günlerde Türkiye'ye muhalif olan Mısır'ın Kahire Radyosu haberi Türkmenlerin katledildiği şeklinde ifade ederek verirken Ankara Radyosu yaşanan olayları Kerkük'te İngiliz petrol şirketine karşı yapılmış bir eylem olarak anlatmıştır. Bunu dışında Türk toplumunu bilgilendirme amacıyla konuyla ilgili yapılmak istenen basın toplantıları ve gösteriler polisler tarafından engellenmiştir (Kerkük, 2012, s.7-8). Dönemin Irak Türkleri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği Başkanı Enver Yakuboğlu, Türkiye Bağdat Büyükelçiliği'nin, katliam ile ilgili toplanan görsel haberlerin Türkiye'ye ulaştırılmasına engel olduğunu ifade etmiştir. Yine o dönemde konuyla ilgili olarak Türk Talebe Birliği ile yapılmak istenen protesto yürüyüşüne valilik tarafından izin verilmediğini dile getirmiştir. Yakuboğlu, Türkiye'nin bu süreçte sessiz kalışına sitem etmiştir (Karadeniz, 2011, s.188). Katliam "sonrası" Türkiye'de Dışişleri Bakanlığı konu ile ilgili gerçekleri yansıtan bir açıklama yapmış ve bazı gazeteler katliamı haber yapmıştır. Ancak daha sonra Bakanlar Kurulu, 2 Ekim 1959 tarihinde, katliam ile ilgili resim, film ve dokümanların Türkiye'ye sokulmamasına ve haber yapılmasının menedilmesine dair bir karar almıştır (Sakin, 2014, s.347).

Araştırmalarda, Türkiye'nin konu ile ilgili alakadar olduğu hadisenin ardından Irak hükümetiyle yaptığı diplomatik görüşmeler ile ortaya konulmuştur. Irak Devlet Başkanı Abdülkerim Kasım da konuyla ilgili üzüntülerini ve ileriye dönük aldıkları tedbirleri dile getirmiştir (Nakip, 2014, s.51-52). Ancak Türkiye'nin hadiseyi kendi kamuoyundan gizlemeye çalışması sorgulanmış ve tartışılmıştır. Kamuoyunun dış politika karar alma sürecine etki edebildiği gerçeği Türkiye'nin tutumunu açıklayan tek nedendir. James Rosenau'nun Bağıntı Teorisi'nde ortaya konulan sonuçlardan biri demokratik rejimlerde kamuoyunun dış politika kararlarına etki edebildiğidir. Soydaşlarının can güvenliği konusunda hassas olan Türk toplumunun konuyla ilgili tepkisi de karar alıcıların dış politika yapım sürecini etkileyebilirdi. Karar alıcılar, kayıtsız kalamayacakları kamuoyunun duygusal yaklaşımı nedeniyle istemedikleri kararlar alabilirdi. Türkiye'nin konuyla ilgili ihtiyatlı politikaları Soğuk Savaş döneminde Irakla istikrarlı bir ilişkinin sağlayacağı güvenlik ihtiyacı ile açıklanabilir (Karadeniz, 2011, s.189).

4.2. Türkmen Liderlerin İdam Edilmesi ve Türkiye'nin Yaklaşımı

Irak'ta azınlıklara yönelik 1970'li yıllarda başlayan ve Saddam Hüseyin iktidarı ile birlikte artarak devam eden baskıcı politikalar izlendi. Bu dönemde Türkmenler de Saddam'ın baskı ve şiddetine maruz kaldı. Saddam, Türkmenlerin kültürünü ve kimliğini korumak amacıyla faaliyetlerde bulunan Türkmen liderleri Türkiye ajanı suçlamasıyla yargılattı (Okan, 2015, s.152). Hukuka uygun olmayan yargılama sonucunda Emekli Albay Abdullah Abdurrahman, Doç. Dr. Necdet Koçak, Adil Şerif 16 Ocak 1980 Tarihinde idam edildi. Prof. Dr. Rıza Demirci'den ise bir daha haber alınamadı. Türkmen aydınlardan Prof. Dr. Suphi Saatçi, idamlar ile Türkmen toplumuna gözdağı verilmek istendiğini ifade etti (Şimşir, 2004, s.194). Dönemin siyasileri ve diplomatları idamların durdurulması için Iraklı yetkililerle görüşmelerde bulunsa da sonuç alınamadı. Türkiye'nin idamları durdurmaya yönelik çabaları ve idam sonrası Irak'a gösterdiği tepki, Türkmen aydınlar tarafından yeterli bulunmadı.

Gül İnanç'ın "Türk Diplomasisinde Irak" başlıklı eserinde, dönemin Türkiye Bağdat Büyükelçisi Sencer Asena'yla da görüşme yapılmıştır. Bu süreçte bilfiil görevde bulunan Asena'ya idamlar sırasında Türkiye'nin yaklaşımları da sorulmuştur. Asena, Türkiye'nin olay ile ilgili yaklaşımı hakkında bilgi vermiştir. Asena'ya göre Türkiye idamların durdurulması için çaba göstermiştir. Ancak Saddam Hüseyin Türkiye'nin isteklerini dikkate almadan ve açıklama yapma gereği duymadan idamları gerçekleştirmiştir. Bunun üzerine Türkiye daha sert bir tepki göstermeye hazırlanmıştır. Ancak Irak Büyükelçisi olarak Asena, Türkiye'nin uzun vadeli ulusal çıkarlarını düşünerek sert bir tepki gösterilmesinin veya ilişkilerin askıya alınmasının doğru olmayacağını düşünmüştür. Bu düşüncelerini de dönemin dışişleri bakanına iletmiştir. Türkiye'nin Kürt meselesi bağlamında güvenliği ve Irak ile ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi Asena tarafından uzun vadeli ulusal çıkar olarak tanımlanmıştır (İnanç, 2008, s.16). Büyükelçi doğrudan Kürt meselesini bir güvenlik konusu olarak verdiği röportajda ifade etmemiştir. Ancak adını koymasa da Asena'nın, Saddam'ın Irak'ta kurduğu tam hâkimiyet ve istikrara olumlu bir anlam katmasından ve bunun Türkiye'nin güvenliğine katkı sağlayacağını ifade etmesinden, ayrılıkçı Kürt hareketlerine vurgu

yaptığı anlaşılmaktadır (Karadeniz, 2011, s.196). Güvenliğin dışında, başta Yumurtalık – Ceyhan Petrol boru hattı olmak üzere, söz konusu dönem, Irak ile ekonomik ilişkilerin arttığı bir dönem olmuştur.

İdamlar nedeniyle Türkiye'den Irak'a sert bir tepki yansımamıştır. Bu Türkiye'nin meseleyi önemsemediği anlamına gelmemelidir. İdamdan önce 1979 yılında dönemin başbakanı Bülent Ecevit ve idam sürecinde dönemin başbakanı Süleyman Demirel Türkmenler konusunda Irak hükümetiyle girişimlerde bulunmuşlardır (Okan, 2015, s.151). Radiye Funda Karadeniz'in oluşturduğu modelde de görüldüğü üzere, akraba devlet ile akraba azınlığın ilişkilerinde akraba devletin, akraba azınlığın yaşadığı ülke ile olan ilişkileri bazı durumlarda daha belirleyici olabilmektedir. Bu durumda da Türkiye'de dış politika yapıcıları kendilerince tanımladıkları çıkar tanımı doğrultusunda idamlardan dolayı Irak'a sert bir tepki göstermemiştir. Bunun üzerine 1980'li yıllarda Saddam Hüseyin onlarca Türkmen aydını idam etmeye devam etmekte tereddüt göstermemiştir (Saatçi, 2003, s.262-63).

4.3. Körfez Savaşı Sonrası Türkiye'nin Tehdit Algıları ve Türkmenler

Saddam Hüseyin, sekiz yıl süren Irak-İran Savaşı'ndan elde edemediği kazanımları 1990 yılında Kuveyt'i işgal ederek telafi etmeye çalıştı. ABD önderliğinde oluşan uluslararası koalisyon Kuveyt işgali sonrası Irak'a müdahale etti. Yeni parametreler Türkiye için yeni bir Irak politikası anlamına gelmiştir. Soğuk Savaş sonrası ABD ile yeni ittifaklar oluşturmak, Irak'ın toprak bütünlüğünü korumak (Kürt otonomisinin önüne geçmek), Türkiye'ye terör saldırılarında bulunan ayrılıkçı Kürt grupların Irak'ta yeni alanlar elde etmesinin önüne geçmek ve ambargo nedeniyle ekonomik kayıpları telafi etmek Türkiye'nin yeni Irak politikasının önceliklerini oluşturdu. Söz konusu önceliklerden ikincisi 2009 yılına dek Türkiye'nin Irak politikasını şekillendiren en önemli unsur olarak ön plana çıktı. ABD'nin 1991 Irak'a yaptığı askeri müdahaleden sonra kuzeyde Kürtler de ayaklanmaya kalkıştı. Saddam Hüseyin'in ayaklanmaları kanlı bir şekilde bastırmasının önüne geçmek için de Kürtlerin yaşadıkları bölge uçuşa yasak alan olarak ilan edildi. Duhok, Erbil ve Süleymaniye 1991 yılından sonra Bağdat yönetiminin hâkimiyet alanının dışına çıktı. Kürt grupların 1992 yılında bölgesel bir meclis oluşturarak bölgeyi yönetmeleri Türkiye'yi tedirgin etti. Türkiye'nin konu ile yaklaşımını 90'lı yıllarda dışişleri bakanlığı yapmış olan İsmail Cem bir soru üzerine açık bir şekilde dile getirdi. Cem, Türkiye'nin Irak toprak bütünlüğünü savunduğunu ve nasıl Irak'ın güneyinde dini temelli bir yönetime karşı çıkacaklarsa kuzeyde etnik temelli bir yönetime de karşı olduklarını ifade etti (Barkey, 2000, s.115-119). Türkiye, ayrılıkçı Kürt hareketinin bu dönemde Irak'ta elde ettiği kazanımları kendi güvenliği ve toprak bütünlüğü için bir tehdit olarak algıladı. Bu nedenle güvenlik tedbirlerinin ön planda olduğu bir Irak siyaseti izledi.

Körfez Savaşı sonrası Türk dış politikasında görülen bir diğer değişiklik de Türkmenlerin siyasi örgütlenmelerine ilk defa fiili olarak destek verilmesiydi. Bu döneme dek kültürel varlıklarını ve can güvenliklerini korumaları konusunda hassasiyet gösteren Türkiye, Türkmenlerin Irak'ta yeni gelişmeler ile birlikte siyasi olarak da varlıklarını güçlendirmelerini istedi. İlk olarak,

Türkmenleri temsil eden Irak Milli Türkmen Partisi 1991 yılında Ankara'da kuruldu. Ardından Kuzey Irak'ta dağınık bir şekilde hareket eden Türkmen partiler, Irak Türkmen Cephesi adı altında birleşti. Ancak Türkiye'nin siyasi desteğine rağmen Kerkük ve Musul'un güvenli bölgeye dâhil edilmemesi Türkmen siyasi hareketini zayıflattı. Türkmenlerin yoğun olarak bulunduğu bu bölgelerin güvenli bölgeye dâhil edilmemesi Türkiye için stratejik bir tercihti. Kerkük, Kürt grupların uzun dönem planlarında petrol kaynakları nedeniyle stratejik bir öneme sahipti. Kürtlerin Kerkük konusunda ısrarını bilen Türkiye, Kerkük'ün Kürt grupların hâkim olduğu bölgeye eklemlenmesini engellemek ve Bağdat'a bağlı kalmasını sağlamak için böyle bir tercihte bulundu. Türkiye'nin Türkmenleri silahlandırmaması bir diğer önemli kararıydı. Türkiye 1996 yılında "akıncılar grubu" adı altında Türkmenlerden oluşan bir milis gücü oluşturduysa da yeterli olmadı. Bölgeyi yakından takip eden Prof. Dr. Ümit Özdağ, politikanın silah ile yapıldığı bir bölgede Türkmenlerin yeterince silahlanmamasının Türkiye'nin bir hatası olduğunu ifade etti (Hasan, 2004, s.34-35).

Kürtler, Türkmenler ile kaynakları paylaşmak istememiştir (Çancı ve Şen, 2011, s.50). Ancak bu dönemde Türkmenler, belki de Türkiye'nin hamiliği nedeniyle, saldırılara uğrasa da katliama maruz kalmamıştır. Türkiye soydaşlarının can güvenliğine her zaman önem verdiği gibi bu dönemde de önem vermesine rağmen yine dış politika yapımında Türkmenlerin önceliği tartışma konusu olmuştur. Bu dönemde yapılan akademik çalışmalarda, Türkiye'nin Türkmenlere yönelik yaklaşımı "Türkiye'nin Türkmen kartını kullanması" şeklinde açıklanmıştır (Karadeniz, 2011, s.276). Henri Barkey, Türkiye'nin Saddam sonrası bölgeye müdahil olmak için, özellikle Kürtlerin Türkmenleri görmezden geldiği konularda, Kürtlerin aleyhine Türkmen "kartını" kullandığını ifade etmiştir (Barkey, 2000, s.120). Türkmen kartı ifadesini kullanan yazarlardan biri de dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın danışmalığını yapan Cengiz Çandar'dır. Çandar, karar alıcılar ile birlikte faili ve tanığı olduğu bu süreci "Mezopotamya Ekspresi" kitabında anlatmıştır. Kitapta, Türkiye'de siyasilerin ve bürokratların Türkmen meselesi ile ilgili bilgilerinin yetersiz olduğu dikkat çekmiştir. Kitaptan yapılabilecek bir diğer önemli çıkarsama, karar alıcıların Irak siyasetinde duygusallıktan çok güç ilişkilerini önemsiyor olmalarıdır. Örneğin Özal, Saddam sonrası Irak'ta Türkiye'nin siyasi nüfuzu için Türkmenlerden çok Kürtlerle işbirliği yapılması gerektiğini savunmuştur (Çandar, 2012, s.99-100). Türkiye terör gruplarına karşı zaman zaman Barzani ile işbirliği yapmıştır. Ancak 2003 Irak işgali sonrası yeni parametreler ortaya çıkmış ve Türkiye yeniden Irak'ta izleyeceği siyaseti şekillendirmiştir.

Afganistan'dan sonra Irak'ı da işgal etme kararı alan ABD, bölgede yeni güç dengelerinin ortaya çıkmasına neden oldu. ABD, Irak'ın kuzeyinde yapacağı askeri harekât için Türkiye ile görüşmelere resmi olarak Ocak 2003'te başladı. Müzakere heyetinin başında olan dönemin ABD Büyükelçisi Deniz Bölükbaşı müzakere sürecini "1 Mart Tezkeresi" başlıklı çalışmasında kaleme aldı. Türkiye, Irak'ın federal bir devletten çok merkezi yapının güçlü olduğu bir devlet olması, terörle mücadele ve Türkmenlerin haklarının savunulması gibi konuları müzakere sürecinde ön plana aldı (Bölükbaşı, 2008). Ancak Türkiye Büyük Millet Meclisi 1 Mart tarihinde tezkereyi onaylamadığı için siyasi belge imzalanamadı.

ABD, işgal sürecine destek olmadığı için daha sonraki süreçte Türkiye'yi Irak'ta cezalandırma siyaseti izledi. Türkiye'nin tezkereyi kabul etmemesi, Irak'ta ABD müttefiki olarak Kürtleri ön plana çıkardı. Türkiye'nin müttefiki olarak görünen Türkmenler ve Irak Türkmen Cephesi ise 2003 sonrası Irak siyasetinden dışlandı (Özdağ, 2003, s.28-29). Irak'ta ABD'nin en önemli müttefiki olarak Kürtler, Irak'ta yayılmacı bir siyaset izledi. Kürtlerin yayılmacı ve saldırgan siyaseti Araplar tarafından da tepki gördü (Demiral, Şükür, ve Hasan, 2004, s.30). Ancak siyasi güç dengelerini iyi kullanan Kürt siyasi gruplar, bu süreçte pek çok kazanım elde ederken Türkmenleri de siyasi sürecin dışında tutmayı başardılar. Irak Kürdistan Demokratik Partisi yayınlarından Gulan Dergisi'nde, Irak Türkmen Cephesi'nin Türkiye'ye yakın durduğu sürece cezalandırılacağını açık bir dille ifade edildi (Yılmaz, 2003, s.32).

Türkmenler, 2003 sonrası bekledikleri kazanımların hiçbirini elde edemedi. Türkmenlerin önemli merkezleri olan Kerkük ve Musul'da Telafer gibi bölgeler Kürtlerin kontrolüne geçti. Anayasa'da Türkmenler; Araplar ve Kürtler ile birlikte Irak'ın asli unsuru olarak görülmedi. Türkmenlerin devlet yönetimine katılmalarına yeterince izin verilmedi ve Türkmenler devletten elde edilecek faydalardan uzaklaştırıldı. Buna rağmen Irak'ta Şii ve Kürt gruplar federal yönetim mücadelesi verirken Türkmenlerin Irak'ın toprak bütünlüğünü savunmaları şaşkınlık yarattı. Türkmenlerin siyaseten hedefsiz kaldığı ve Türkiye'nin yönlendirmelerinin buna neden olduğu eleştirileri yapıldı (Yılmaz, 2011, s.257). Siyasi süreçten dışlanan Türkmenler, 2005 yılında yapılması planlanan ilk seçimleri de boykot etmeyi düşünüyorlardı. Ancak ABD ile ilişkilerini yeniden geliştirmeye başlayan Türkiye'nin telkinleri ile Türkmenler seçime girdi ve sürece meşruiyet kazandırdı. Başta Irak Milli Türkmen Partisi kurucusu Dr. Muzaffer Arslan olmak üzere Türkmen siyasiler Türkiye'nin bu konudaki müdahalesini eleştirdiler. Arslan, Türkiye'nin müdahalesi olmasaydı seçimlere girmeyeceklerini ifade etti. Yine önde gelen Türkmen siyasilerden Turhan Ketene, seçimlerde pek çok tezvirin olmasına rağmen Türkiye'nin konuyu yeterince uluslararası kamuoyuna taşımamasından dolayı Türkiye'ye sitem etti (Anonim, 2005, s.7-8).

4.4. Türkiye'nin 2009 Sonrası Irak Siyaseti ve Türkmenler

Türkiye, Iraklı Kürt gruplar ile 2009 yılına dek ilişkilerini geliştirmedi ve Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimini, Irak içinde bölgesel bir yönetim olarak tanımadı. Türkiye, Irak'ta etnik çizgide bölgesel yönetimin oluşmasına en başından itibaren karşı çıktı. Bunun dışında Kürt grupların PKK konusunda Türkiye'ye destek vermemesi ve Türkmenlere baskı uygulayarak Kerkük'e sahip olmaya çalışması Türkiye'nin Iraklı Kürtlere mesafeli olmasının diğer nedenleriydi (Barkey, Lasensky ve Marr, 2011, s.51). Türkiye 2009 yılından sonra Irak ile ilgili dış politikasını değiştirdi. Türkiye iç siyasetine paralel olarak bu dönemde bölgesel yönetimi bir güvenlik sorunu olarak görmedi ve bölgeyle ekonomik entegrasyonu önemsedi. Bölgesel yönetim ile işbirliği yaparak Türkiye, Irak'ta siyasi nüfuzunu artırmayı da amaçladı (Sarı Ertem, 2015, s.299). Türkmenler, Türkiye'nin bölgesel yönetim ile ilişkilerini geliştirirken kendilerinin de hesaba katılmalarını bekledi. Türkiye de Türkmenlerden Irak'ta izlediği yeni politikalarına daha uyumlu olmasını ve bu süreçte Kürtlerle siyasi çatışmaya girmemesini istedi (Yılmaz, 2011, s.170). Kürtler izledikleri

politikalarda değişime gitmediği sürece Türkiye'nin talebi Türkmenler için pek mümkün görülmüyordu. Türkmen aydınlar, Türkmenlerin hesaba katılmadığı bir Türkiye-Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi yakınlaşmasından rahatsız oldular.

Türkiye, bölgesel yönetim ile ilişkilerini geliştirirken 2010'lu yılların başında Türkmenlere yeni Irak siyasetinde rol vermedi. Türk yetkililerin bu dönemde Erbil ve Süleymaniye gibi Irak şehirlerine ziyaretlerde bulunurken Türkmenlerin yaşadığı Telafer ve Kerkük'e gitmemeleri Türkmenlerde burukluk oluşturdu (Nakip, 2011, s.5). Bölgesel yönetim bu süreçte Türkmenlere baskı uygulamaya devam etti. Türkmenler, Türkiye bölgesel yönetimle görüşürken, masada kendilerinin de olması gerektiğini savundular. Ancak Türkiye için Kürtlerle ilişkilerin geliştirilmesinde Türkmenlerin rızası önemli bir koşul olarak görülmedi.

Bu yıllarda Irak'ta IŞİD meselesi ortaya çıktı. IŞİD'in Irak'ta hedef aldığı grupların başında Şii'ler yer aldı. Saldırıya uğrayan Şii grupların içinde Türkmenler de bulunuyordu. Türkiye bu süreçte Irak'ta IŞİD'e karşı savaşa katılmadı ve dolayısıyla Şii Türkmenlere de yardım edememiş oldu. Türkmen kamuoyu bu dönemde konu ile ilgili Türkiye'nin askeri olarak pasif duruşunu sorguladı. Kerkük merkezli milliyetçi bir tabana sahip Türkmeneli Partisi Başkanı Riyaz Sarıkahya, Türkiye'nin sadece Irak Türkmen Cephesi ile ilgilendiğini ama Irak'taki tüm Türkmenlerin sorunlarına yeterince duyarlı olmadığını belirtti (Büyüksaraç, 2017, s.41). Türkmenler IŞİD'e karşı mücadelede İran'dan aldıkları desteğin benzerini Türkiye'den de beklediler. Konuyla ilgili Türkiye'yi yeren bir diğer siyasi ise milletvekili Fevzi Ekrem oldu. Sadr grubuna bağlı olarak siyaset yapan Ekrem kendini mezhepler üstü bir Türkmen ve vatansever olarak tanıtır. Ekrem, Türkiye'nin bu süreçte Şii Türkmenlere üvey evlat muamelesi yaptığını iddia etti (Taştekin, 2014). IŞİD'le mücadele sürecinde Şii Türkmenler Haşdi Şabi örgütüne ve dolayısıyla İran'a daha da yakınlaştılar.

IŞİD sonrası Irak'ta siyasi dengelerde yeniden bir değişim yaşandı. Irak Ordusu IŞİD ile mücadelede yetersiz kaldı. Kürtlerin silahlı güçleri IŞİD ile mücadele etme adına Kerkük ve çevresindeki diğer şehirlerde hâkimiyet sağladı. IŞİD'ten sonra bölgede yeniden askeri olarak varlığını güçlendiren Kürt gruplar Kerkük üzerine hak iddialarını yoğunlaştırdı. Kürtler, 25 Eylül 2017 tarihinde Kerkük'ü de içine alacak şekilde bağımsızlık için halk oylaması yapmaya karar verince Türkiye ve bölgesel yönetimin ilişkileri çatlaklar verdi (Mckernan, 2017). Türkiye 2019 yılından itibaren bölgesel yönetim ile ilişkilerini yeniden normalleştirdi. Ekonomi konusunda karşılıklı çıkarların olması ve her iki tarafın da PKK'yı bir güvenlik sorunu olarak görmesi ilişkilerde hızlı bir iyileşmeyi sağladı (Pusane, 2019). Ancak bu süreçte Türkiye hem Bağdat ile hem de Türkmenlerle ilişkilerini geliştirdi. Nisan 2019'da Türkmen siyasiler ile toplantı düzenleyen Türk Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu, 90'lı yılların aksine Türkmenlerin Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin siyasi kurumlarında da etkin olmaları konusunda teşvik etmesi dikkat çekiciydi (Menmy, 2019). Dolayısıyla Türkiye bu süreçte de görüldüğü gibi genel geçer bir Türkmen politikasından çok dönemin güç ilişkilerine ve karar yapıcıların çıkar tanımlamalarına göre hareket etti. Ancak yine burada da Türkiye'nin, özellikle IŞİD saldırıları sırasında Kızılay, AFAD ve TİKA gibi kurumlarını devreye soktuğu ve her zaman olduğu gibi soydaşlarına insani yardım konusunda destek olduğu belirtilmelidir.

5. Sonuç

Akraba devletler ve akraba azınlıklar arasındaki ilişki duygusal bir bağa dayanmaktadır. Ortak geçmiş ve kimliğe sahip olan gruplar arasında güven bağı daha güçlü olur. Akraba devleti oluşturan toplum, bürokrasi ve karar alıcılar duygusal bağlardan dolayı akraba azınlığın güvende olmasını, kültürlerini korumalarını ve siyasi olarak bulundukları ülkelerde güçlü olmalarını ister. Bu varsayımları destekleyen veriler ortaya konsa da çalışmada söz konusu duygusal bağların dış politika yapımına ne kadar yansıdığı sorunsalından hareket edilmiştir. Çalışmada sorunsala yanıtlar bulmak için Türkiye'nin soydaşlarına yönelik politikası ve Türkmenlerle ilişkisi irdelenmiştir.

Türkiye, kalpgahı (etki alanı) olarak gördüğü bölgelerde kamu diplomasisi yaparak yumuşak güce dönüşmeyi ve söylemsel gücünü de artırmayı hedefleyen bir ülkedir. Bu anlamda soydaşları ile ilişkilerini geliştirmek için Türkiye TİKA gibi kurumlar da oluşturmuştur. Türkiye soydaşları ile yakından ilgilenmektedir. Soydaşlarının bulundukları ülkede siyasi örgütlenmelerini desteklemektedir. Soydaşları kültürel haklar ya da can güvenliği sorunu yaşadığında Türkiye kendi güç ilişkilerini dikkate alarak konuyla ilgilenmektedir. Bunlar aynı zamanda uzun vadede ulusal çıkar bağlamında geri dönüşü olması beklenen faaliyetlerdir.

Türkiye'nin dış politikada soydaşlarına gösterdiği pozitif ayrımcılık Türkiye'nin ırk temelli bir dış politika izlediğini göstermez. Çünkü Türkiye dış politikasını tamamen soydaşlarının çıkarını hesaba katarak yapmamaktadır. Bu iddia çalışmanın dördüncü bölümünde Türkiye, Irak (ve Irak Kürtleri) ve Türkmenler arasındaki ilişkilerden örnekler verilerek desteklenmeye çalışılmıştır. Özellikle 1959 Kerkük Katliamı ve 1980 idamları Türkiye'nin ulusal çıkarını benimseyen bir ülke olduğunu somut verilerle ortaya koyan örnek vakalardandır.

Dördüncü bölümde ele alınan vakalarda da görüldüğü üzere akraba devlet ile akraba azınlığın ilişkisini belirleyen pek çok faktör bulunmaktadır. Türkmenlerin güç potansiyeli, Türkiye'nin Irak ve Irak Kürtleriyle olan ilişkileri, ekonomik çıkarlar, Türkiye'de karar alıcıların çıkar tanımları, Türkiye ve Türkmenlerin ortak tehdit algıları ve işbirliği alanları, Türk kamuoyunun yaklaşımı ve son olarak bölgesel/küresel güç ilişkileri Türkiye'nin Türkmen siyasetinde belirleyici olmaktadır. Vakalarda görüldüğü gibi Türkiye pek çok şeyi aynı anda değerlendirerek karar almak zorunda kalmaktadır. Karar alıcıların rasyonalitesi veya çıkar tanımına göre de sonunda kararlar alınmaktadır. Ancak çalışmada Türkiye'nin Irak ile ilgili kararlar yapımında en belirleyici olan faktörlerin ulusal güvenlik ve ekonomik çıkarları olduğu sonucuna varılmaktadır.

Türkiye rasyonel dış politika izleyen bir ülkedir. Rasyonel devletler çıkar tanımlarına göre eylemlerinin faydalarını ve risklerini hesaplar. Duygusal nedenlere dayalı karar almazlar. Bu çalışmada amaç, akraba azınlıkların Türkiye'nin ve genel olarak ulus devletlerin dış politika yapımındaki yerini tespit etmekti. İncelenen vakalarda Türkmenlerin, Irak ile ilgili Türk dış politika yapımındaki belirleyiciliğinin sınırlı olduğu görülmektedir. Bu anlamda dış politika yapımında kimlik olgusunun sınırlılıkları olduğu sonucuna varılabilir. Özellikle Orta Doğu ile ilgili yapılan kimi çalışmalarda devletlerin dış politikaları mezhep veya etnik kimlik ilişkileriyle

anlamlandırılmaya çalışıldığı görülmektedir. Ancak uluslararası siyasette devletler duygusal kararlardan çok rasyonel kararlar almaya eğimlidir. Bu nedenle çalışmada devletlerin dış politikalarını mezhep veya etnik bağlardan çok rasyonel güç ilişkileriyle okumanın daha doğru olduğu sonucuna varılmıştır.

Çalışmada, vaka analizlerinin sonunda Türkmen siyasilerin ve kanaat önderlerinin görüşlerine de olabildiğince yer verilmektedir. Türkmenlerin, Türkiye ile olan ilişkilerinde daha duygusal yaklaştığı görülmektedir. Soydaşlar Türkiye'yi ikinci vatanları olarak değerlendirmekte ve Türkiye'nin kendileri adına daha çok söz söylemesini arzu etmektedir. Türkiye, kamu diplomasi araçlarını kullanarak bu ilişki ve algıyı sıcak tutmaktadır. Soydaşlar, siyasi konularda da Türkiye'nin kendileri gibi duygusal yaklaşımlarda bulunmasını istemektedir. Ancak bu çalışmada da görüldüğü üzere Türkiye rasyonel güç ilişkilerini dikkate alarak dış politika yapmaktadır. Bu anlamda Türkiye'nin ulusal çıkar tanımlamaları, bazı vakalarda soydaşları hayal kırıklığına uğratmaktadır. Soydaşlarda "Türkiye sadece kendi çıkarını düşünür!" düşüncesinin hâkim olması, Türkiye'nin yumuşak gücüne uzun vadede zarar verebilir.

Kaynakça

Al-Bayati, H. ve Galbraith, PW. (2011). *From Dictatorship to Democracy: An Insider's Account of the Iraqi Opposition to Saddam*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Al-Hirmizi, E. (2003). *The Turkmen and Iraqi Homeland*. İstanbul: Kerkük Vakfı.

Al-Jumaily, Q. ve Öztoprak, İ. (1999). *Irak ve Kemalizm Hareketi (1919-1923)*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.

Anonim. (2005). "Türkmen Liderler Öfkeli". *Aydınlık Dergisi*, 916: 4-18.

Ataman, J. ve Owens, J. (2017). "The Turkmen of Iraq: Between a Rock and a Hard Place", *Middle East Eye*, http://www.middleeasteye.net/news/turkmen-iraq-between-rock-and-hard-place, accessed on 29.03.2020.

Aydin, M. ve Dizdaroğlu, C. (2019). "Türkiye'de Uluslararası İlişkiler: TRIP 2018 Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme". *Uluslararası İlişkiler Dergisi,* 16 (64): 3-28, doi: 10.33458/uidergisi.652877.

Barkey, HJ. (2000). "Hemmed in by Circumstances: Turkey and Iraq since the Gulf War". *Middle East Policy,* 7 (4): 110-26, doi: 10.1111/j.1475-4967.2000.tb00182.x.

Barkey, HJ., Lasensky S. ve Marr, P. (2011). *Iraq, Its Neighbors, and the United States: Competition, Crisis, and the Reordering of Power*. Washington, D.C: United States Institute of Peace.

Batatu, Hanna. (1989). *The Old Social Classes and the Revolutionary Movements of Iraq*. Princeton, N.J.: Princeton University Press.

Bengio, O. (2017). "Jerusalem of the Kurds: Kirkuk and the Kurdish Strategy for Independence", *Moshe Dayan Center for Middle Eastern and African Studies*, https://dayan.org/content/jerusalem-kurds-kirkuk-and-kurdish-strategy-independence, accessed on 02.04.2020.

Bozdağlıoğlu, Y. (2012). "Kostrüktivizm ve Rol Teorisi: Kimlik, Rol ve Dış Politika Analizi", in T. Arı (eds), *Uluslararası İlişkilerde Postmodern Analizler – 1: Kimlik, Kültür, Güvenlik ve Dış Politika*, Bursa: Mkm Yayınları, 127-51.

Bölükbaşı, D. (2008). *1 Mart Vakasi*. İstanbul: Doğan Kitap.

Bölükbaşı, Y. (2018). "Etnisite, Kimlik ve Dış Politika: Türkiye'nin Suriye Türkmenleri Politikası". *PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 4 (1): 105-23.

Büyüksaraç, G. (2017). "Trans-Border Minority Activism and Kin-State Politics: The Case of Iraqi Turkmen and Turkish Interventionism". *Anthropological Quarterly,* 90 (1): 17-53, doi: 10.1353/anq.2017.0001.

Cantir, C. (2019). "Kin States in Sub-State Diplomacy Conflict Dynamics". *Foreign Policy Analysis,* 16 (1): 59-77, doi: 10.1093/isafpa/ory018.

Çalış, Ş. (1999). "Ulus, Devlet ve Kimlik Labirentinde Türk Dış Politikası". *Liberal Düşünce Dergisi* (13): 5-21.

Çancı, H. ve Şen, Ş. (2011). "The Gulf Ear and Turkey: Regional Changes and Their Domestic Effect (1991-2003)". *International Journal on World Peace,* 28 (1): 41-65.

Çandar, C. (2012). *Mezopotamya Ekspresi*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Danış, D. ve Parla, A. (2009). "Nafile Soydaşlık: Irak ve Bulgaristan Türkleri Örneğinde Göçmen, Dernek ve Devlet". *Toplum ve Bilim,* 114: 131-58.

DeFronzo, J. (2018). *The Iraq War: Origins and Consequences*. New York: Routledge.

Demiral, N., Şükür, S. ve Hasan, M. (2004). "Arap Medyasının Kürtlere ve Türkmenlere Bakışı". *Stratejik Analiz*, 46 (4): 23-39.

Ekşi, M. (2017). "Türkiye'nin Türk Dünyasına Yönelik Kamu Diplomasisi: Yeni Araç ve Mekanizmalar". *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi,* 17 (1): 9-19.

Ertuğrul, Ü. (2010). *Irak Türkleri ve Türkiye*. İstanbul: Kerkük Vakfı Yayınları.

Fadl Osman, K. (2018). "Kirkuk in Iraqi Narratives of Victimization and the Victimizer". *AlMuntaqa,* 1 (3): 40-57, doi: 10.31430/almuntaqa.1.3.0040.

Guthrie, W. (1798). *A New Geographical, Historical, and Commercial Grammar*. Londra: Charles Dilly.

Güneş, H. (2012). "Türkiye-Orta Asya İlişkileri", in F. Sönmezoğlu, N. Özgür Baklacıoğlu ve Ö. Terzi (eds), *21. Yüzyılda Türk Dış Politikasının Analizi*, İstanbul: Der Yayınları.

Güngör, F. (2014). "Orta Doğu Denkleminde Irak Türkmenleri ve Geleceği", *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi,* 1 (2): 14-43.

Hasan, M. (2004). "Türkiye'nin Türkmen Politikası: Yapılması Gerekenler". *Stratejik Analiz*, 48 (4): 33-48.

Human Rights Watch. (2017a). "Iraq: Fighting in Disputed Territories Kills Civilians". *Human Rights Watch*, https://www.hrw.org/news/2017/10/20/iraq-fighting-disputed-territories-kills-civilians, accessed on 31.03.2020.

Human Rights Watch. (2017b). "Iraq: Kirkuk Security Forces Expel Displaced Turkmen". *Human Rights Watch*, https://www.hrw.org/news/2017/05/07/iraq-kirkuk-security-forces-expel-displaced-turkmen, accessed on 31.03.2020.

Hürmüzlü, E. (2007). "Kerkük'ün Türkmen Kimliği". *Global Strateji* 3 (9): 96-107.

Hürmüzlü, E. (2015). "The Turkmens of the Middle East". *Turkish Policy Quarterly* 14 (1): 85-93.

İnanç, G. (2008). *Türk Diplomasisinde Irak (1978-1997)*. İstanbul: Türkiye İşbankası Kültür Yayınları.

Karadeniz, R. (2011). "Türk Dış Politikasında Dış Türkler: Karşılaştırmalı Teorik Bir Çalışma". Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Kerkük, İ. (2012). "Kerkük Hatıralarım XI". *Kardaşlık Dergisi,* 56: 7-10.

Lukitz, L. (1995). *Iraq: The Search for National Identity*. London: Routledge.

Mckernan, B. (2017). "Erdogan Warns of 'Ethnic War' Risk over Kurdish Independence Vote". *The Independent*, http://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/kurdistan-referendum-kurdish-turkey-military-recep-tayyip-erdogan-iraq-kurds-krg-independence-a7967566.html, accessed on 01.05.2020.

Menmy, D. (2019). "Turkey Polishes Iraqi Relations, Champions Turkmen in Politics". *Al-Monitor*, https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2019/05/iraq-kurdistan-turkey-kirkuk-turkmen.html, accessed on 03.01.2020.

Mufti, N. (2017). "Iraq's Tuz Khurmatu: A Town Rich in History and Conflict | Nermeen Mufti". *The Arab Weekly*, https://thearabweekly.com/iraqs-tuz-khurmatu-town-rich-history-and-conflict, accessed on 30.03.2020.

Nakip, M. (2007). *Kerkük'ün Kimliği*. Ankara: Bilgi Yayınevi.

Nakip, M. (2011). "Yeni Erdoğan Hükümeti ve Türkmenler". *Kardaşlık Dergisi,* 51: 4-7.

Nakip, M. (2014). "Orsam Tutanakları". *Türk Siyasi Partilerinin Irak Türkmenlerine Bakışı*. Ankara: Orient Basım, 47-71.

Oğuz, Ş. (2016). "Turkmens: Victims of Arabization and Kurdification Policies in Kirkuk". *Gazi Akademik Bakış,* 9 (18): 167-86, doi: 10.19060/gav.320748.

Oğuzlu, T. (2004). "Endangered community: The Turkoman Identity in Iraq". *Journal of Muslim Minority Affairs,* 24 (2): 309-25, doi: 10.1080/136.020.0042000296681.

Okan, A. (2015). *İsmi Lazım Değil*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Omar, M. (2017). "Whom Do Iraq's Turkmen Parties Serve?" *Washington Institute for Near East Policy*, https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/who-do-iraqs-turkmen-parties-serve, accessed on 29.03.2020.

Özdağ, Ü. (2003). "Türk-Amerikan İlişkilerinde Irak Krizi". *Stratejik Analiz*, 40 (4): 24-43.

Pusane, Ö. (2019). "Two Years After The Independence Referendum: Are Turkey-KRG Relations Normalizing?" *Turkish Policy Quarterly*, http://turkishpolicy.com/blog/38/two-years-after-the-independence-referendum-are-turkey-krg-relations-normalizing, accessed on 10 Mart 2020.

Recknagel, C. (2004). "Iraq: Turkey Warns U.S. Over Deaths Of Turkoman Civilians". *RadioFreeEurope/RadioLiberty*, https://www.rferl.org/a/1054842.html, accessed on 30.03.2020.

Saatçi, S. (2003). *Tarihten Günümüze Irak Türkmenleri*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Sakin, S. (2014). "Uluslararası I. Orta Doğu Sempozyumu". *Kerkük Hadiseleri Karşısında Türkiye*. C. 2. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 327-49.

Sarı Ertem, H. (2015). "Kuzey Irak'tan Irak Kürdistanı'na: Ankara-Erbil İlişkilerindeki Dönüşümün Siyasi ve Ekonomik Temelleri", in Ö. Z. Oktav ve H. Sarı Ertem (eds) *2000'li Yıllarda Türk Dış Politikası: Fırsatlar, Riskler ve Krizler*, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 293-331.

Selcen, A. (2019). *Gözden Irakta*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Sever, A. (2013). "Irak'ın Çoklu Kimlikleri, Dış Politika ve Türkiye-Irak İlişkileri 1923-2003". *Akademik Ortadoğu,* 8: 93-113.

Sönmezoğlu, F. (2012). *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*. İstanbul: Der Yayınları.

Strakes, J. (2009). "Current Political Complexities of The Iraqi Turkmen". *Iran & the Caucasus* 13 (2): 365-82, doi: 0.1163/157338410X126.258.76281505.

Şahin, A. (2017). "Türk Dünyası ile Kültürel İlişkiler Bağlamında Yapılandırılan Kurum ve Kuruluşlar". *Turkish Studies,* 12 (26): 81-100, doi: http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.12536.

Şimşir, B. (2004). *Türk – Irak İlişkilerinde Türkmenler*. Ankara: Bilgi Yayınevi.

Taştekin, F. (2014). "Turkmen Caught Between Turkey and Iraqi Kurdistan". *Al-Monitor,* https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2014/02/turkmen-iraq-kurdistan-turkey-reconciliation-krg.html, accessed on 09.03.2020.

Taylor, S. (2004). *Among the "Others"*. Ottawa: Esprit de Corps Books.

Tripp, C. (2007). *A History of Iraq*. Cambridge, UK ; New York: Cambridge University Press.

Westcott, T. (2017). "'I Think There Will Be War': Iraqi Kurds Fear Conflict After Referendum". *Middle East Eye*, http://www.middleeasteye.net/news/i-think-there-will-be-war-iraqi-kurds-fear-conflict-after-referendum, accessed on 02.03.2020.

Yaldız, F. (2018). "Türk Kamu Yönetiminde 'Soydaş' Sorunsalı: İç Politikadan Dış Politikaya". *Amme İdaresi Dergisi*, 51 (4): 1-20.

Yeşilmen, S. (2018). "Türkiye Verdiği Sözü Tuttu. TİKA, Yanan Kerkük Kayseri Çarşısı'nda Çalışmalara Başladı". *Diplomasi Muhabir Haber*, http://www.diplomasimuhabirhaber.com/turkiye-verdigi-sozu-tuttu-tika-yanan-kerkuk-kayseri-carsisinda-calismalara-basladi/, accessed on 02.04.2020.

Yıldız, T. (2018). "Modern Irak'ta Kürt-Türkmen İlişkileri". *Avrasya Etüdleri* 54 (2): 95-120.

Yılmaz, H. (2003). "Kuzey Irak'ta Kürt Medyasında Türkiye'nin Görüntüsü". *Stratejik Analiz*, 34 (3): 27-41.

Yılmaz, S. (2011). *Irak Dosyası*. İstanbul: Kum Saati Yayınları.

Kin State and Kin Minority Relations in Foreign Policy Making: Turkey-Iraqi Turkmen Relations Example

Emin SALİHİ*

The relationship between a state and its citizen's relatives, who live outside the borders as a minority in another state, is defined as a relative state and relative minority. In this study, the determinism of a kin minority in the foreign policy making of kin state discussed. The debate was made to understand the priority of states. Kin states can support their kin minority by thinking that their area of influence will increase with the power of the kin minority. However, the cooperation of kin states with kin minority may not always be the most rational decision for the kin state. In such cases, do kin states act rationally and pursue their national interests, or will they continue to cooperate with racial sensitivity and emotion? Answers to such questions, related with kin state and kin minority diplomacy in the context of international relations discipline, can be reached by analyzing Turkish foreign policy. Turkey has kin minorities in many countries. One of them is Iraqi Turkmens. The aim of this study was to examine Turkey's relationship with Iraqi Turkmen within the context of making foreign policy and draw inferences derived from the cases analysis. So, we can reach to generalizations about the subject.

The concept of identity comes to the forefront when examining the importance of state and kinship ties in foreign policy making. In the international relations literature, the relationship between identity and foreign policy is read through theories of constructionism and realism. According to Kal Holsti, one of the most important representatives of constructionist theory, when states first enter socialization in the international system, they enter this field with a certain identity. Therefore, internal factors and national identity are crucial moments in determining interests and foreign policy (Bozdağlıoğlu, 2012). Realism theory emphasizes the concept of "instrumentation" in the phenomenon of identity. Accordingly, states do not act with emotional reflexes; however, if their interests are at stake, they establish an interest relationship with related communities.

* Niğde Ömer Halisdemir Üniversity, Department of Political Science and International Relations, eminsalihi@ohu.edu.tr

In this study, Turkey's foreign policy was discussed with examples of Iraqi Turkmens considering the theoretical discussions of kinship/identity determination. The main axis of the discussion was formed within the framework of the following questions; Did Turkey shaped its Iraq politics by taking account Turkmens problems and interests? Or did Turkey instrumentalized Turkmens in Iraq politics to apply its geopolitical interests? What were the parameters that determine Turkey's relations with kin? These questions were tried to be answered under three subtitles.

First of all, the concept of kinship was examined in Turkish foreign policy. Information was given on how institutional relations were established with the kin in Turkish foreign policy. Then the presence of Turkmens in Iraq and their relations with Turkey were discussed. The demographic structure, problems, expectations, and common interests with Turkey of Iraqi Turkmen were informed to understand their political potential in Turkey foreign policy. Finally, Turkey's relations with Iraq and the Iraqi Turkmen determinism in this relationship were identified through case studies. In the study, in terms of contributing to the literature, were tried to be reflected the opinions of writers and politicians representing Iraqi Turkmen as much as possible.

In the study concluded that Turkey does not completely taking into account interests of kin while making foreign policy. In the fourth part of this study the argument has been supported by examples of the relationship between Turkey, Iraq (and Iraqi Kurds) and the Turkmen. Especially Kirkuk Massacre in 1959 and 1980 executions cases were concrete evidence demonstrating that Turkey adopts national interests.

As seen in the cases discussed in the fourth section, there are many factors that determine the relationship between the kin state and the kin minority. The power potential of the Turkmen, Turkey's relations with Iraq and Iraqi Kurds, economic interests, interest perspective of Turkey decision makers, Turkey and Turkmen's common threat perceptions and cooperation areas, The Turkish public's approach and finally regional/global power relations determined Turkey's Turkmen politics. As seen in the cases, Turkey makes decisions after evaluating many things simultaneously. Decisions are taken at the end according to the rationality of the decision makers. It was concluded that Turkey's national security and economic interests were the most determining factors in making decisions about Iraq.

Rational states calculate the benefits and risks of their actions according to their definition of interest. They do not make decisions based on emotional reasons. In the cases examined, it was seen that the determination of Turkmens in Turkish foreign policy making related to Iraq was limited. In this sense, it can be concluded that there are limitations of identity in foreign policy making. In some studies especially related to the Middle East, it is seen that the foreign policies of the states are tried to be made sense of by means of sectarian or ethnic identity relations. However, in international politics, states tend to make rational decisions rather than emotional decisions. For this reason, it is concluded that it is more correct to read the foreign policies of states with rational power relations rather than sectarian or ethnic ties.

At the end of the case studies, the views of Turkmen politicians and opinion leaders were also included in the study. It can be said that Turkmens have more emotional approaches to Turkey. Turkmens assess Turkey as their second homeland, and they desire more support from Turkey. Turkey is holding this warm relationship by using public diplomacy tools. Kin minorities are also willing to have such emotional approach from Turkey in political issues. However, as seen in this study, Turkey makes a rational foreign policy and taking into account power relations. In this sense, kin minorities are disappointed because of Turkey's national interest descriptions. In the case of predominance of thought "Turkey just think of their own interests!" in Kin minorities can cause damage in Turkey's soft power in the long term.